
STUDIA DO DZIEJÓW ARCHITEKTURY
I URBANISTYKI W POLSCE

SYLWETKI

ZAKŁAD ARCHITEKTURY POLSKIEJ
WYDZIAŁ ARCHITEKTURY POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ

Ilustracja 1. Jan Heurich jun., zapewne ok. 1920 roku. Fot. w zbiorach rodziny

Figure 1. Jan Heurich, Jr., most probably ca. 1920. Photographs from the family collections

Otrzymano:

7 czerwca 2025 r.

Zaakceptowano:

10 sierpnia 2025 r.

MICHAŁ DUDKOWSKI, dr inż. arch.

Oddział Warszawski SARP

michal_dudkowski@wp.pl; <https://orcid.org/0009-0009-0819-9919>

DOI: <https://doi.org/10.17388/WUT.2025.0041.ARCH>

Licencja/License CC BY-NC-ND 4.0 (creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

ARCHITEKT JAN HEURICH JUNIOR (1873–1925). CZĘŚĆ I – ŻYCIE I TWÓRCZOŚĆ DO 1906 ROKU

WPROWADZENIE

W 2025 roku mija sto lat od niespodziewanej śmierci jednego z najwybitniejszych polskich architektów początku XX wieku, Jana Fryderyka Heuricha (1873–1925, dalej Jan Heurich jun.) (il. 1), określanego przydomkiem „juniora”, a także „syna”, lub „młodsze-go”, dla odróżnienia od ojca — Jana Kacpra (1834–1887, „seniora”, „ojca”, „starszego” — dalej Jan Heurich sen.) — XIX-wiecznego budowniczego.

Twórczość Heuricha zauważana i analizowana była w pracach o charakterze przekrojowym poświęconych polskiej architekturze, np. Andrzeja K. Olszewskiego¹, Adama Miłobędzkiego², czy Tadeusza S. Jaroszewskiego³.

Informacje na temat życia i twórczości J. Heuricha jun. zostały ujęte w biografii opublikowanej w Polskim Słowniku Biograficznym (PSB) autorstwa Marii Manteufflowej, córki architekta⁴ oraz nocie w leksykonie Stanisława Łoży⁵. O genealogii rodu Heurichów, na podstawie akt parafialnych i notat Tadeusza Manteuffla, informacje podał Stanisław Łoza, w książce *Rodziny polskie pochodzenia cudzoziemskiego osiadłe w Warszawie i okolicach*⁶. Noty biograficzne dotyczące ojca architekta Jana

¹ A.K. Olszewski, *Nowa forma w architekturze polskiej 1900–1925*, Wrocław 1967.

² A. Miłobędzki, *Zarys dziejów architektury w Polsce*, Warszawa 1989.

³ T.S. Jaroszewski, *Od klasycyzmu do nowoczesności. O architekturze polskiej XVIII, XIX i XX wieku*, Warszawa 1996.

⁴ M. Manteufflowa, *Heurich Jan, junior (1873–1925)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny (PSB)*, t. 21, Wrocław-Warszawa-Kraków 1960–1961, s. 490–491.

⁵ S. Łoza, *Architekci i budowniczowie w Polsce*, Warszawa 1954.

⁶ S. Łoza, *Rodziny Polskie pochodzenia cudzoziemskiego osiadłe w Warszawie i okolicach*, t. 2., Warszawa 1934.

Heuricha sen. i dziada, Fryderyka Marcina (1804–1870) znajdują się w PSB⁷. Niektóre informacje odnośnie do tej zasłużonej dla Warszawy rodziny znajdują się w książce *Polacy z wyboru* z 2012 roku⁸. Cennym przyczynkiem do historii rodziny Heurichów jest referat *Warszawska rodzina Heurichów w XIX i XX wieku* przygotowanym w 2013 roku przez Małgorzatę Manteuffel-Cymborowską, wnuczkę architekta, dla oddziału warszawskiego Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego.

Spośród nielicznych archiwaliów dotyczących Heuricha jun. zachowały się akta osobowe z okresu jego studiów przechowywane w Rosyjskim Państwowym Archiwum Historycznym w Petersburgu⁹.

Dokumentem który okazał się istotny w przygotowaniu niniejszej pracy jest *Życiorys* architekta z około 1918 roku¹⁰. W jego skład wchodzi informacje na temat wykształcenia i podróży studialnej po Europie i północnej Afryce. Autor wymienia także prace architektoniczne z lat 1900–1917, prace konkursowe oraz opisuje pracę pedagogiczną, publiczną i społeczną.

Jan Heurich jun. doceniony został i umieszczony w kręgu kluczowych twórców dla polskiej architektury już w latach międzywojennych. Lech Niemojewski, także architekt, który analizował krytycznie ówczesnie powstającą architekturę, przedstawił go, wraz z innym wybitnym architektem i rówieśnikiem Heuricha — Karolem Jankowskim (1868–1928), jako prekursora ruchu modernistycznego, pisząc że [...] *modernizm polski był zapoczątkowany przez starsze pokolenie, w którym ludzie tej miary, co zmarli Heurich i Karol Jankowski, świecili innym przykładem świetności i żywotności umysłu*¹¹.

Pierwsze podsumowanie twórczości architekta powstało w rok po jego śmierci. Stanisław Noakowski poświęcił mu obszerny esej, w którym w ciepłych słowach opisuje życie i twórczość kolegi-architekta, wysoko oceniając jego projekty i realizacje¹².

Pomimo stosunkowo licznych źródeł dotyczących twórczości Jana Heuricha jun., to informacje i materiały te są rozproszone i nie dają pełnego i spójnego obrazu dorobku zawodowego architekta oraz jego działalności publicznej. Niniejsza praca ma stanowić, poza należnym wspomnieniem w stulecie jego śmierci, przyczynek do dalszych badań poświęconych Heurichowi jun. Artykuł, będący pierwszą jej częścią, zawiera informacje na temat pochodzenia, wykształcenia i wczesnego okresu jego kariery zawodowej, to jest przed rokiem 1907, od którego architekt rozpoczął pracę nad swymi największymi projektami.

⁷ J. Bero (na podstawie którego materiałów opracowała red.), *Heurich Jan Kacper (1834–1887)*, [w:] *PSB*, t. 21, Wrocław-Warszawa-Kraków 1960–1961, s. 489–490; B. Majewska-Maszkowska, *Heurich Fryderyk Marcin (1804–1870)*, [w:] *PSB*, t. 21, Wrocław-Warszawa-Kraków 1960–1961, s. 488–489.

⁸ T. Markiewicz, T. W. Świątek, K. Wittels, *Polacy z wyboru. Rodziny pochodzenia niemieckiego w Warszawie w XIX i XX wieku*, Warszawa 2012.

⁹ Rossiiskii Gosudarstvennyi Istoricheski Arkhiv, Sankt Petersburg (RGIA), F. 789, op. 11, d. 113, Akta Osobowe Jana Heuricha jun. Korzystano z wypisów prof. M. Omilanowskiej.

¹⁰ J. Heurich jun., *Życiorys*, mps w zbiorach *PSB*, ok. 1918 roku. Co ciekawe i zagadkowe, autorka biogramu J. Heuricha jun. w *PSB* nie wymieniła go w źródłach.

¹¹ L. Niemojewski, *Ku syntezie trzech pokoleń*, „Kurier Warszawski” 1934, nr 352, 23.XII.1934 roku, s. 17–18.

¹² S. Noakowski, *Jan Heurich jako architekt-artysta*, „Architektura i Budownictwo” 1925/26, nr 12, s. 3–16.

POLACY Z WYBORU, CZYLI KORZENIE JANA HEURICHA JUN

Jan Heurich jun. urodził się w czwartym pokoleniu spolonizowanej rodziny niemieckiego pochodzenia. Do Warszawy przybył jego pradziad Jan Kacper (1760–1829), urodzony w Queienfeld w niemieckim księstwie Sachsen-Meiningen, mistrz stolarski¹³. Jan Kacper zamieszkał w Warszawie, gdzie w 1806 roku nabył zabudowaną posesję nr 737/738 na rogu ulic Leszno i Rymarskiej¹⁴. W kolejnych latach rozbudowywał ją, a skala zabudowy wskazuje na to, że był raczej zamożnym przedsiębiorcą niż prostym rzemieślnikiem. Pod tym adresem zamieszkiwały kolejne pokolenia Heurichów¹⁵, a pamiątką po byłych właścicielach jest dziś stylizowana litera „H” umieszczona wraz z datą przebudowy budynku na balustradzie oryginalnego balkonu (il. 2B).

Spośród liczego potomstwa Jana Kacpra i jego żony Marii Eleonory Büttich vel Bittich (1776–1821), protoplastów polskiej gałęzi tego rodu, jako pierwszy wybitną karierę zrobił syn Fryderyk Marcin (1804–1870)¹⁶, dziad Jana Heuricha jun. Ten wykształcony na studiach w latach 1818–1824 w Wiedniu, Strasburgu i Paryżu stolarz artystyczny, ebenista — kierował nowocześnie wyposażoną firmą Bracia Heurich, realizującą wiele prestiżowych zamówień, w tym m.in. do Zamku Królewskiego w Warszawie i warszawskich Łazienek¹⁷. Jednak Fryderyk Marcin był nie tylko rzemieślnikiem-przedsiębiorcą, lecz także twórcą o zacięciu artystycznym, o czym świadczył bogaty zbiór kilku tysięcy własnych rysunków technicznych i artystycznych, przechowywany przez jego wnuka Jana Heuricha jun.¹⁸.

Kolejnym zasłużonym dla polskiej kultury przedstawicielem tego rodu był Jan Heurich sen. (1834–1887), warszawski budowniczy III klasy, syn Fryderyka Marcina i Anny Teresy ze Schwartzów (1816–?), ojciec Jana Heuricha juniora. Jan Heurich senior ukończył w 1856 roku warszawską Szkołę Sztuk Pięknych pod kierunkiem

¹³ Jan Kacper, syn Jana Marcina i Anny Elżbiety, ur. 10.II.1760 roku, zm. 2.II.1829 roku, za: S. Łoza, *Rodziny...*, op. cit., s. 43.

¹⁴ M. Kwiatkowski, *Architektura mieszkaniowa Warszawy. Od potopu szwedzkiego do powstania listopadowego*, Warszawa 1989, s. 419; M.I. Kwiatkowska, M. Kwiatkowski, *Historia Warszawy XVI–XX wieku. Zabytki mówią*, Warszawa 1998, s. 91–93.

¹⁵ Za: H. Świątkowski, *Taryffa domów miasta Warszawy i Pragi z planem ogólnym i 128 Szczegółowych Planików ulic i domów*, Warszawa 1852, gdzie na s. 17 błędnie zapisano nazwisko: *Heinrych bracia Fryderyk i Jan*; *Skorowidz mieszkańców miasta Warszawy z przedmieściami na rok 1854*, Warszawa 1854, s. 109.

¹⁶ Informacje o Fryderyku Marcinie Heurichu za: B. Majewska-Maszkowska, *Heurich Fryderyk Marcin...*, op. cit.

¹⁷ *Fabryka wykonywała liczne zamówienia dla Zamku Warszawskiego, Łazienek, Modlina, Skiernewic, ówczesnych pałaców cesarskich, dla biblioteki A. Przeździeckiego, kościoła ewangelicko-augsburskiego w Warszawie itd.*, cyt. za: B. Majewska-Maszkowska, *Heurich Fryderyk Marcin...*, op. cit. S. Noakowski wymienia kilkoro drzwi do Banku Polskiego (później w Muzeum Narodowym), inkrustowaną posadzkę wokół ołtarza kościoła ewangelickiego w Warszawie oraz inkrustowany, okrągły stół w Białym Domku w warszawskich Łazienkach, za: S. Noakowski, *Jan Heurich...*, op. cit., s. 4.

¹⁸ Zbiór spłonął podczas Powstania Warszawskiego, za: B. Majewska-Maszkowska, *Heurich Fryderyk Marcin...*, op. cit.

2A

Ilustracja 2. Warszawa, al. Solidarności 81: A — widok domu Heurichów; B — balustrada oryginalnego balkonu z wkomponowaną literą „H”. Fot. Magdalena Dudkowska, 2025

2B

Figure 2. No. 81 Solidarności Ave., Warsaw: A — View of the Heurich house; B — Balustrade of the original balcony including an integrated letter H. Photograph by Magdalena Dudkowska, 2025

Henryka Marconiego u którego odbywał także praktyki¹⁹. Pozostawił po sobie trwa-
ły ślad dzięki swoim licznie zrealizowanym projektom zarówno na terenie Warszawy,
jak i poza rodzinnym miastem²⁰, a także odnosił sukcesy w konkursach architektonicz-
nych²¹. W 1877 roku Jan Heurich sen. wykonał projekt nadbudowy o drugie piętro
domu rodzinnego do wysokości takiej, jaką budynek ma obecnie (il. 2A)²².

Jan Heurich sen. był także publicystą, a spuścizną tej jego działalności są podręczni-
ki dla rzemieślników²³. Wrażliwy na problemy społeczne w 1873 roku wystąpił z od-
czytem *Jak robotnicy u nas mieszkają, a jak mieszkać mogą i powinni*²⁴. Propagował

¹⁹ O J. Heurichu sen.: Z.K. Jan Heurich, „Przegląd Techniczny” 1887, t. XXIV, s. 107–108; J. Bero, *Heurich Jan Kacper...*, op. cit. oraz S. Łoza, *Architekci...*, op. cit.

²⁰ Por. Z.K., Jan Heurich, op. cit., J. Bero, *Heurich Jan Kacper...*, op. cit., S. Łoza, *Architekci...*, op. cit., Por. też M. Dudkowski, *Dwie udane adaptacje dworca w Skierniewicach*, [w:] *Ochrona wartości w procesie adaptacji zabytków*, red. B. Szmygin, Warszawa 2015, s. 105–114.

²¹ Na przebudowę ratusza w Warszawie (1864, wraz z trzema innymi budowniczymi — I nagroda), na ozdobienie mostu Kierbedzia w Warszawie (1865, z Z. Kiślańskim — I nagroda), na budowę Instytutu Politechnicznego w Łodzi (1866, z Z. Kiślańskim — II nagroda), na teatr ludowy (1869, II nagroda), na projekt synagogi na Tłomackiem w Warszawie (1873, II nagroda), za: Z.K. Jan Heurich, op. cit.; S. Łoza, *Architekci...*, op. cit.

²² M.I. Kwiatkowska, M. Kwiatkowski, *Historia...*, op. cit., s. 92.

²³ J. Heurich, *Przewodnik dla stolarzy, obejmujący cały zakres stolarstwa / podług najlepszych dzieł obcych, z zastosowaniem się do potrzeb i zwyczajów stolarzy polskich*, ułożył Jan Heurich, Warszawa, 1862; J. Heurich *Przewodnik dla cieśli obejmujący cały zakres ciesielstwa z 299 drzeworytami w tekście. Podług najlepszych dzieł obcych, z zastosowaniem się do potrzeb i zwyczajów krajowych ułożył Jan Heurich Budowniczy wolno-praktykujący*, Warszawa 1871.

²⁴ J. Heurich, *Jak robotnicy u nas mieszkają, a jak mieszkać mogą i powinni: odczyt popularny wypowiedziany dnia 11 maja 1873 r.*, Warszawa 1873.

powstawanie spółdzielczych stowarzyszeń budowlanych, a w 1887 roku planował budowę własnym sumptem wzorcowego domku robotniczego na Wystawę Higieniczną w Warszawie²⁵. Jak pisał Noakowski, Jan Heurich jun. *dziadkiem swym i ojcem szczycił się zawsze*²⁶. Wspomnieć jeszcze należy, że przysły architekt spowinowacony był z budowniczymi: Janem Jakubem Gayem (1801–1849)²⁷ oraz Zygmuntem Kiślańskim (1831–1897), ciotecznym szwagrem i współpracownikiem jego ojca²⁸.

JUNIOR — LATA 1873–1906

Przysły architekt urodził się w Warszawie 16 lipca 1873 roku jako pierwsze dziecko Jana Heuricha sen. i Bronisławy Elżbiety Emilii z Lilpopów (1847–1899). Ojciec Jana Fryderyka zmarł w 1887 roku, gdy Heurich jun. miał 14 lat. Jan Fryderyk (il. 3) w 1889 roku, w wieku szesnastu lat, ukończył Warszawską Szkołę Realną Wojciecha Górskiego²⁹. Była to nowoczesna szkoła sześcioklasowa, która jak wynika z publikacji z epoki, była znakomicie wyposażona i gdzie rozwijano również umiejętności plastyczne (por. il. 4).

Jan Heurich jun. w 1890 roku ukończył Drugi Korpus Kadetów w Petersburgu³⁰ i 24 lipca tegoż roku złożył podanie o przyjęcie na studia w petersburskiej Akademii Sztuk Pięknych, na którą zdał egzaminy wstępne³¹. O wysokich wynikach w edukacji Jana Heuricha jun. świadczą liczne bardzo dobre oceny, które otrzymał na ukończenie IV kursu w 1894 roku³².

Studia ukończył w 1896 roku otrzymując *najwyższy stopień naukowy „artysty architekta”*³³. Pracą dyplomową był projekt muzeum historyczno-wojennego w Rosji, wykonany wraz z dwójką innych studentów, za który młody adept architektury otrzymał roczne stypendium na podróż studialną za granicę³⁴. Ostatecznie wyjazd okazał się znacznie dłuższy, gdyż w latach 1897–1899 odbył trzyletnią podróż po Europie i Afryce Północnej *studiując pomniki architektury, pracując w muzeach i bibliotekach, robiąc zdjęcia z natury i notując różne pomysły architektoniczne*³⁵. Roczne stypendium było oficjalnie przedłużane za zgodą władz uczelni. Wiadomo, że 18 marca 1898 roku Heurich złożył podanie

²⁵ Z.K. Jan Heurich, op. cit. Por. też: M. Rozbicka, *Małe mieszkanie z ogrodem w tle w teorii i praktyce popularnego budownictwa mieszkaniowego w międzywojennej Polsce*, Warszawa 2007, s. 186.

²⁶ S. Noakowski, *Jan Heurich...*, op. cit., s. 4.

²⁷ J.J. Gay był szwagrem jego dziadka, Fryderyka Marcina, por. S. Łoza, *Rodziny...*, op. cit., s. 43.

²⁸ Por. S. Łoza, *Rodziny...*, op. cit., s. 45.

²⁹ J. Heurich jun., *Życiorys*, op. cit.

³⁰ Ibidem oraz RGIA, F. 789, op. 11, d. 113.

³¹ RGIA, F. 789, op. 11, d. 113.

³² Ibidem.

³³ J. Heurich jun., *Życiorys*, op. cit.

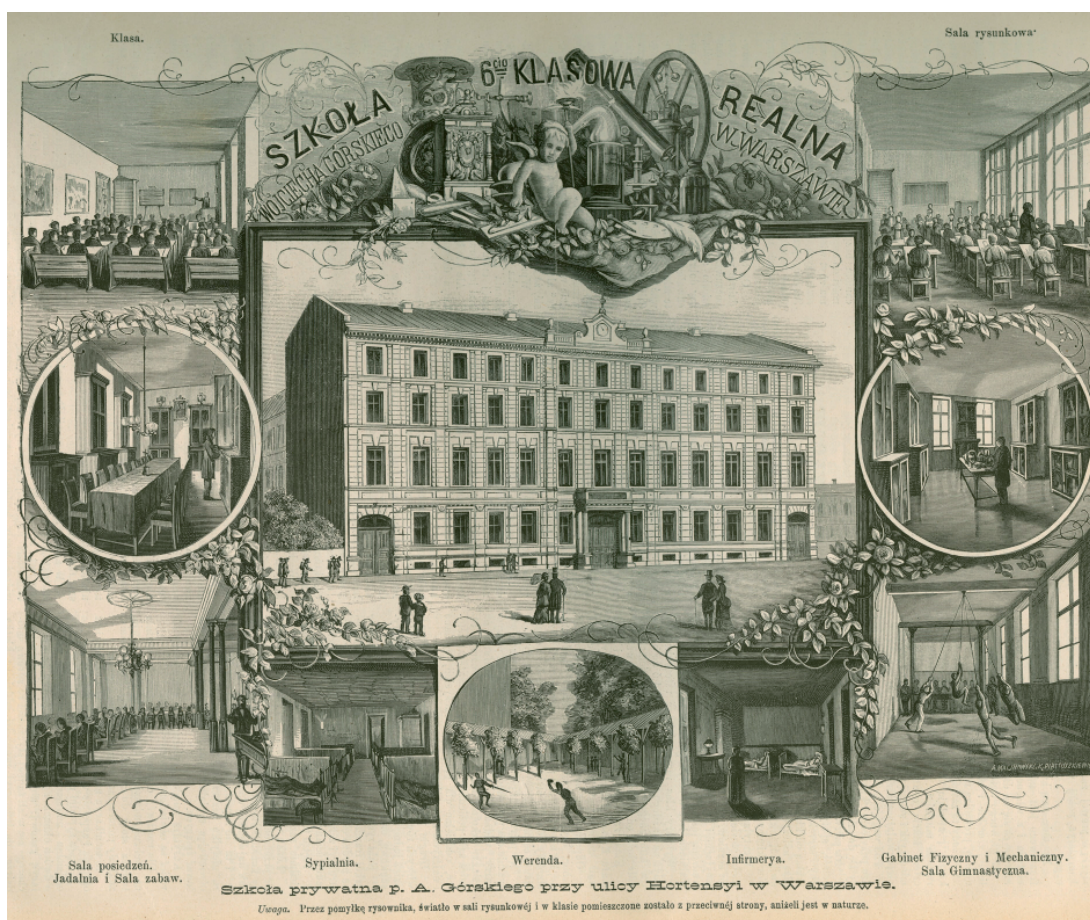
³⁴ *Wiadomości bieżące*, „Kurier Warszawski, Dodatek Poranny”, 7 (19).11.1896. Patent artysty architekta wydany został decyzją z 30 X 1896 roku (wg kalendarza juliańskiego), za: RGIA, F. 789, op. 11, d. 113. Wg życiorysu: *stypendium rządowe „Grand Prix de Rome”*, za: J. Heurich, jun., *Życiorys*, op. cit.

³⁵ J. Heurich jun., *Życiorys*, op. cit.

Ilustracja 3. Jan Heurich jun., zapewne początek lat 90. XIX wieku, według opisu fotografia wykonana w Paryżu, w Institut Photographique Societe Lux. Wg: strona internetowa AWERS/REWERS.pl (<https://awers-rewers.pl/mlodzian-z-wasikiem/> [dostęp 25.05.2025]), dzięki uprzejmości p. Jacka Dehnela

Figure 3. Jan Heurich, Jr., most probably the opening years of the 1890s. According to the description provided with the photograph it was taken in Paris at the Institut Photographique Societe Lux. As found on the AWERS/REWERS.pl web page (<https://awers-rewers.pl/mlodzian-z-wasikiem/> [accessed on May 25, 2025]), thanks to the kindness of Mr. Jacek Dehnel

Ilustracja 4. Warszawa, ul. Hortensji 2, później Wojciecha Górskiego 2. Wg „Kłosy” 1883, t. 37, nr 949, s. 153, *Szkoła prywatna p. A. [właśc. W.] Górskiego przy ulicy Hortensji w Warszawie*, drzeworyt Aleksandra Malinowskiego, ryt. Kazimierz Piastuszkiewicz, 1883, sygn. P.10015, ze strony Mazowieckiej Biblioteki Cyfrowej, <https://forum.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/publication/84707/edition/77316/content> [dostęp 06.05.2025]

Figure 4. No. 2 Hortensji Street, Warsaw, later No. 2 Wojciecha Górskiego. As in *Kłosy* [Ears of grain], 1883, Vol. 37, No. 949, p. 153. *Szkoła prywatna p. A. [właśc. W.] Górskiego przy ulicy Hortensji w Warszawie* [The private school of Mr. A (actually W.) Górski on Hortensji Street in Warsaw], woodcut by Aleksander Malinowski, engraving by Kazimierz Piastuszkiewicz, 1883, file no. P.10015, from the web page of the MBC Mazovian Digital Library, <https://forum.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/publication/84707/edition/77316/content> [accessed on May 6, 2025]

Ilustracja 5. Fotografia grupowa z okresu podróży studialnej, wykonana w Rzymie 31.I.1898 roku, Jan Heurich jun. stoi pierwszy z lewej. Portret Aleksandra Manna z przyjaciółmi, Biblioteka Narodowa, sygn. F.7224/IV

Figure 5. Group photograph from the study trip period, taken in Rome on January 31, 1898. Jan Heurich, Jr. is first from the left. Portrait of Aleksander Mann with friends, BN National Library, file no. F.7224/IV

o przedłużenie stypendium w celu studiów nad stylami Louisa XVI, Empire i Angielskiego³⁶. W trakcie podróży przebywał m.in. w Brukseli i Marsylii w 1897 roku³⁷, a na początku 1898 roku w Rzymie — skąd pochodzi fotografia, na której znajduje się on w gronie innych Polaków, w tym przyjaciela, Aleksandra Manna (il. 5). Z tego okresu pochodzi rzeźba Henryka Glicensteina — portret przyszłego architekta (il. 6). Był też w Kopenhadze, skąd 30 lipca/11 sierpnia 1898 roku wystosował prośbę o pomoc w uzyskaniu pracy w nowo otwieranym w 1899 roku Warszawskim Instytucie Politechnicznym³⁸.

Plonem długiej eskapady studialnej młodego Heuricha był zbiór *obfity pomiarów, akwarel, rysunków i szczegółów architektury zabytkowej w najróżniejszych stylach*,

³⁶ RGIA, F. 789, op. 11, d. 113.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem. Datowanie wg kalendarzy starego i nowego porządku.

Ilustracja 6. Portret Jana Heuricha jun., rzeźba, brąz, Henryk Glicenstein, ok. 1898, w zbiorach rodziny. Fot. Michał Dudkowski, 2025, opracowanie graficzne Piotr Woźniakiewicz

Figure 6. Portrait of Jan Heurich, Jr., sculpture, bronze, Henryk Glicenstein, ca. 1898, from the family collections. Michał Dudkowski, 2025, graphic design Piotr Woźniakiewicz

od Gotyku angielskiego poczynszy, przez Renesans francuski do stylu Louis XVI włącznie³⁹. Zapewne to te prace zostały zaprezentowane w konkursie architektonicznym Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie, za które otrzymał drugą nagrodę, za ogół wystawionych prac⁴⁰. Jesienią 1899 roku zamieszkał w Warszawie i rozpoczął działalność zawodową. Zapewne ciosem, a także motywacją do stabilizacji i podjęcia pracy była śmierć matki 1 września 1899 roku⁴¹.

Wraz z praktyką zawodową, Jan Heurich jun. w latach 1900–1903 prowadził zajęcia z rysunku architektonicznego i technicznego w szkole Bronisławy Wiesiołowskiej. Takie same zajęcia, w latach 1900–1905 prowadził w Szkole Technicznej Piotrowskiego (d. Świecimskiego), a także w latach 1900–1902 uczył Form architektonicznych w cechu murarskim oraz w latach 1901–1902 w Szkole Mechaniczno-Technicznej Wawelberga i Rotwanda⁴².

Spośród pięćdziesięciu trzech prac projektowych, jakie wyszczególnił w swym życiorysie, jako pierwszy, z 1900 roku, podał *projekt i rysunki wykonawcze wewnętrznej*

³⁹ S. Noakowski, *Jan Heurich...*, op. cit., s. 5.

⁴⁰ Za: *Sprawozdanie Komitetu Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Królestwie Polskiem, za rok 1901*, Warszawa 1902, s. 5; J. Heurich jun., *Życiorys*, op. cit.

⁴¹ S. Łoza, *Rodziny...*, op. cit. s. 44.

⁴² J. Heurich jun., *Życiorys*, op. cit.

7 A

7 C

7 B

Ilustracja 7. Litwa, Krakinów, ul. Kościelna 18 (lit. Krekenava, Bažnyčios g. 18), Sanktuarium Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, proj. wnętrz Jan Heurich jun., 1900: A — nawa główna; B — chór muzyczny; C — nawa boczna z wejściem. Fot. Jerzy Baratowicz, 2025

Figure 7. No. 18 Kościelna Street, Krakinów, Lithuania (lit. Krekenava, Bažnyčios g. 18), Sanctuary of the Holy Virgin Mary, design by Jan Heurich, Jr., 1900: A — Main aisle; B — Musical choir; C — Side aisle with entrance. Photograph by Jerzy Baratowicz, 2025

dekoracji architektonicznej w stylu ostrołukowym kościoła w Krakinowie /gub. Kowieńska/⁴³(il. 7A, 7B, 7C). Kościół parafialny w Krakinowie (lit. Krekenava) wybudowany został w 1901 roku według projektu architekta Justyna Goliniewicza⁴⁴ (1829–1893). Pomimo utrzymania pewnych cech architektury neogotyckiej, jak choćby w oprawie drzwi (il. 7C), otynkowane wnętrze stanowi autorskie dzieło Heuricha jun., odwołujące się do architektury porządkowej z indywidualną jej interpretacją i wyposażeniem w secesyjny detal, oparty na motywach roślinnych (il. 7B).

W latach 1901–1902 architekt przygotował projekt zakładu kąpielowego w Solcu-Zdroju, który miał być wybudowany po pożarze poprzednich łaźni w 1900 roku⁴⁵.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, <https://www.vle.lt/straipsnis/krekenava/> [dostęp 07.05.2025].

⁴⁵ Głównymi inwestorami byli bracia Daniewscy, Włodzimierz i Romuald, którzy w 1896 roku zakupili 2/3 akcji uzdrowiska, za: Ł. Młynarski, D. Sikora, J. Rek, N. Glińska, *Opinia w sprawie: przedmiotu i zakresu ochrony konserwatorskiej zespołu uzdrowiskowego w Solcu-Zdroju oraz ocena jego wartości zabytkowych*, mps w archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Kielce 2017, s. 16 i 24.

Dwukondygnacyjny budynek o konstrukcji drewnianej i asymetrycznej bryle, posiadał charakterystyczne cechy architektury witkiewiczowskiej (il. 8). Ściany, posadowione na kamiennej podmurówce, wykonane zostały w konstrukcji zrębowej. Wysoki, stromy dach skrywający piętro, pokryty był gontem. Wyrazu dopełniał detal: lukarny w formie dymników, daszki przyokapowe, dekoracje w formie słoneczek na szczytach, czy sterczyny — pazdury. Szeroki podcień nad tarasem posadowiony był na drewnianej konstrukcji — słupach stężonych mieczami z kołkowaniem. Niestety i ten budynek nie przetrwał długo, gdyż spłonął w 1921 roku.⁴⁶

Kolejne zlecenie, na projekt dworu w Dłużewie (il. 9), realizowane także w latach 1901–1902⁴⁷, Heurich jun. otrzymał po dość przykrym zdarzeniu w majątku inwestorów — pożarze drewnianego budulca przeznaczonego na realizację dworu według projektu Stanisława Witkiewicza z 1899 roku. Przyszli mieszkańcy, Anna z Wernerów i Stanisław Dłużewscy, podjęli decyzję o przygotowaniu nowego projektu, tym razem murowanego dworu⁴⁸.

Projekt Heuricha nawiązywał do stosowanego zaledwie sto lat wcześniej na ziemiach polskich klasycyzmu doby stanisławowskiej. Zasadniczo parterowy, rozległy budynek przykryty został wielospadowym dachem krytym dachówką. Głównym elementem kompozycyjnym długiej i niskiej elewacji frontowej był portyk kolumnowy składający się z czterech par zdwojonych kolumn toskańskich, na których architekt umieścił znacznych rozmiarów tympanon.

Dwór w Dłużewie uznaje się za realizację przełomową, inicjującą polski styl dworowy⁴⁹, stanowiący odpowiedź na swojskość w architekturze kreowaną przez malarza Stanisława Witkiewicza⁵⁰. Ponadto wczesne idee modernistyczne zdają się leżeć u podstaw uproszczeń formalnych i asymetrii jego bryły. Za rysunki dworu zaprezentowane w 1904 roku na wystawie *Dwór polski* w salonie sztuk pięknych Krywulta autor otrzymał wyróżnienie⁵¹. Aktywny udział Heuricha jun. w organizacji tej wystawy wydaje się być skutkiem zainteresowań architekta polskim dworem i badaniami nad dworami z przeszłości⁵². Nagrodzony trzecią nagrodą projekt konkursowy domu jednopiętrowego w stylu swojskim, który Heurich wykonał na konkurs zorganizowany przez Warszawskie Towarzystwo Artystyczne w 1902 roku⁵³, zapewne był kontynuacją jego poszukiwań wyrazu architektury mieszkalnej osadzonej w krajowej tradycji.

⁴⁶ Ibidem, s. 17.

⁴⁷ T.S. Jaroszewski, *Dwór polski tuż przed I wojną światową*, [w:] *Przed wielkim jutrem, Sztuka 1905–1918, Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki*, Warszawa październik 1990, red. T. Hrankowska, Warszawa 1993, s. 35.

⁴⁸ Por. T.S. Jaroszewski, *Dwór...*, op. cit. s. 23.

⁴⁹ Wg T.S. Jaroszewskiego styl dworowy ukształtował się w oparciu o trwający w XIX wieku, choć rzadko stosowany klasycyzm stanisławowski, który ponownie dostrzeżony został w czwartej ćwierci XIX i na przełomie XIX i XX wieku przez wybitnych krajowych architektów, którzy zastosowali go w swoich projektach kilku rezydencji-pałaców, a ostatecznie ukształtowany został w latach, w których odbywały się cztery konkursy: 1908 — na dwór w Opinogórze, 1910 — na dworek na wystawę w Rzymie, 1912 — na typy domów mieszkalnych w otoczeniu ogrodowym oraz 1913 — na dwór w Niegowici, por. T.S. Jaroszewski, *Dwór...*, op. cit. s. 31–35.

⁵⁰ Por. też: T.S. Jaroszewski, *Od klasycyzmu...*, op. cit., s. 210, 218–220.

⁵¹ J. Heurich jun., *Życiorys*, op. cit.

⁵² Por. *Otrzymujemy pismo następujące*, „Sztuka” 1904, 08.1904, s. 269–270.

⁵³ *Rozstrzygnięcie konkursów*, „Architekt” 1902, nr 8, s. 95.

Ilustracja 8. Solec-Zdrój, zakład kąpielowy (łazienki), proj. Jan Heurich jun., 1901–1902. Poczтівka z epoki, Biblioteka Narodowa, sygn. DŹS XII 8b/p.15/35

Figure 8. Bathing Section (baths), Solec-Zdrój, design by Jan Heurich, Jr., 1901–1902. Period postcard. BN National Library, file no. DŹS XII 8b/p.15/35

Ilustracja 9. Dłużew, d. dwór Dłużewskich, obecnie Dom Plenerowy Akademii Sztuk Pięknych, proj. Jan Heurich jun., ok. 1901–1902. Fot. Michał Dudkowski, 2025

Figure 9. Dłużew, former Dłużewski manor house, presently the Plein-air Center of the Academy of Fine Arts, design by Jan Heurich, Jr., ca. 1901–1902. Photograph by Michał Dudkowski, 2025

Z lat 1901–1902 pochodzą także projekty szczegółów elewacji, które młody architekt przygotowywał do dworców kolejowych w Łodzi (Łódź Kaliska) i Kaliszu (il. 10, 11)⁵⁴. Zapewne wykonywane były pod kierunkiem głównego projektanta Czesława Domaniewskiego (1861–1936), stąd przypuszczalnie pominięte zostały w życiorysie architekta, jako mniej istotne dokonania zawodowe.

Z drobniejszych prac z tego okresu w życiu architekta pochodzi wystrój wnętrza w stylu romańskim na polskich motywach osnutym kaplicy na grobie Mariana Zielińskiego, wybudowanej na cmentarzu powązkowskim w Warszawie. Prace te wraz z nadzorem nad realizacją toczyły się w latach 1902–1903⁵⁵ i były wykonane na podstawie szkicu przygotowanego przez Domaniewskiego⁵⁶.

Sukcesy pierwszych realizacji oraz nagrody w konkursach, zaowocowały coraz liczniejszymi zleceniami od zamożnych inwestorów. Od 1903 roku zaczął projektować dla rodziny Zamoyskich. Pierwszą pracą powierzoną przez ordynata Konstantego Zamoyskiego⁵⁷ było przygotowanie projektów pięciu plafonów do przebudowywanego i remontowanego pałacu w Kozłowie⁵⁸. Właściciel majątku prowadził w latach 1897–1911 szeroko zakrojone prace, których celem było stworzenie siedziby godnej ordynata⁵⁹. Nie można wykluczyć jednak, że główne prace związane z przebudową prowadził architekt Władysław Marconi (1848–1915)⁶⁰. W 1903 roku prowadzono remonty w pomieszczeniach od strony ogrodu na pierwszym piętrze, w tym w najbardziej reprezentacyjnym Salonie Czerwonym, Salonie Białym, apartamencie hrabiny, a także w innych pomieszczeniach w południowo-wschodniej części pałacu, gdzie wykonywano także prace sztukatorskie sufitów⁶¹. Zrealizowane zdobienia sufitów w niektórych z tych pomieszczeń odpowiadają informacji podanej w życiorysie Heuricha jun., że miały być utrzymane w stylistyce Ludwika XIV (il. 12).

⁵⁴ *Rocznik Naukowo-Literacko-Artystyczny na rok 1905*, Warszawa 1905 s. 290. S. Łoza podaje: [...] 1901–1902 — projekty dekoracji dworców kolejowych w Łodzi i w Kaliszu budowanych według projektów architekta C. Domaniewskiego [...], za: S. Łoza, *Architekci...*, op. cit., s. 117.

⁵⁵ J. Heurich jun., *Życiorys*, op. cit.

⁵⁶ *Rocznik...*, op. cit., s. 290.

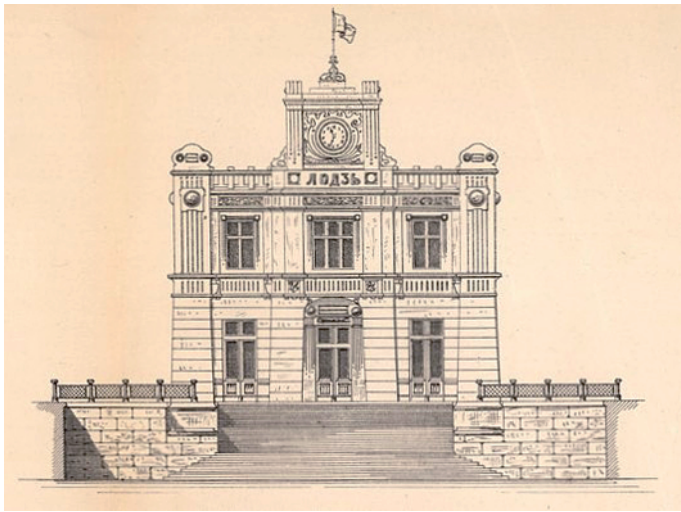
⁵⁷ Ordynacja kozłowiecka została utworzona ukazem cara Mikołaja II z dnia 12 V 1903 roku, za: J. Szczepaniak *Program ideowy Konstantego Zamoyskiego w pałacu w Kozłowie*, [w:] *Muzea i rezydencje w Polsce. Materiały sesji naukowej zorganizowanej w Muzeum Zamoyskich w Kozłowie 14–16 października 2004*, red.: K. Kornacki, G. Antoniuk, M. Bordzioł, T. Jabłońska, A. Szczepaniak, J. Szczepaniak, Kozłówka 2004, s. 43.

⁵⁸ J. Heurich jun., *Życiorys*, op. cit.

⁵⁹ Por. B. Juskiewicz, *Przebudowa zespołu pałacowego w Kozłowie w latach 1897–1911*, [w:] *Muzea i rezydencje w Polsce...*, op. cit., s. 9–30; J. Szczepaniak, *Program...*, op. cit., s. 31–86.

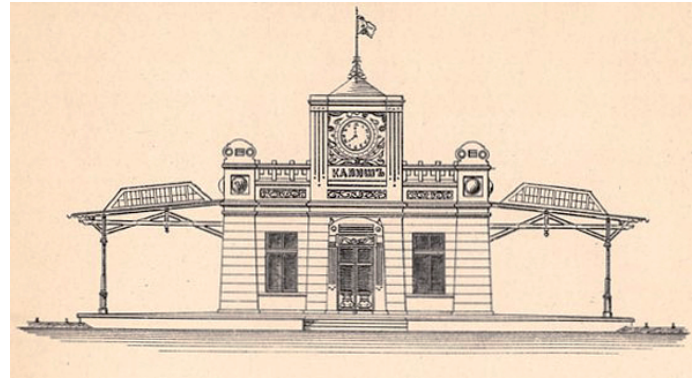
⁶⁰ Por. B. Juskiewicz, *Przebudowa...*, op. cit., s. 25–28, a także M. Rozbicka, *Władysław Marconi, architekt wolno praktykujący (1848–1915)*, część II *Czas stabilizacji, zdobywania nowych kompetencji i umacniania pozycji zawodowej i społecznej (około 1888–1898)*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury O/Pan w Krakowie”, t. LII/2024/2, s. 366.

⁶¹ B. Juskiewicz, *Przebudowa...*, op. cit. s. 20, por. też: *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 8, *Województwo lubelskie*, red. R. Brykowski, E. Smulikowska, z. 11, *Dawny powiat lubartowski*, oprac. R. Brykowski, Warszawa 1976, s. 16.

Ilustracja 10. Łódź, dworzec kolejowy Łódź Kaliska, proj. Czesław Domaniewski, 1901–1902, rysunek projektowy elewacji. Wg: *Postroika varshavsko-kalishskoi zh. d. 1900–1903*, Warszawa 1903

Figure 10. Łódź, the Łódź Kaliska Train Station, design by Czesław Domaniewski, 1901–1902, façade design drawing. As in *Postroika varshavsko-kalishskoi zh. d. 1900–1903*, Warsaw, 1903

Ilustracja 11. Kalisz, dworzec kolejowy, proj. Czesław Domaniewski, 1901–1902, rysunek projektowy elewacji. Wg: *Postroika varshavsko-kalishskoi zh. d. 1900–1903*, Warszawa 1903

Figure 11. Kalisz, train station, design by Czesław Domaniewski, 1901–1902, façade design drawing. As in *Postroika varshavsko-kalishskoi zh. d. 1900–1903*, Warsaw, 1903

Ilustracja 12. Kozłówka, pałac Zamoyskich, Salon Czerwony, plafond zapewne projektu Jana Heuricha jun., 1903. Fot. z 1920 roku. Wg: Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-U-362-2

Figure 12. Kozłówka, Zamoyski palace, the Red Salon, plafond unquestionably designed by Jan Heurich, Jr., 1903. Photograph dated 1920. As in the NAC National Digital Library, file no. 1-U-362-2

13A

Ilustracja 13. Opaleń, domek myśliwski, proj. Jan Heurich jun., 1903: A — fot. z lat 20.–30. XX w., Archiwum Akt Nowych; B, C — stan obecny. Fot. Michał Dudkowski, 2025

13C

Figure 13. Opaleń, hunting lodge, design by Jan Heurich, Jr., 1903: A — Photograph from the 1920s–1930s, AAN Archives of Modern Records; B and C — Existing state. Photograph by Michał Dudkowski, 2025

W 1903 roku Heurich jun. opracował także projekt domku myśliwskiego dla pabianickiego przemysłowca Oskara Saengera⁶², który wybudowano w podwarszawskim Opaleniu⁶³ (il. 13A). Jest to zapewne ten sam obiekt, który Noakowski wymienia jako *dom myśliwski* [...] *w stylu szwajcarskim*⁶⁴, zaś w nekrologu architekta określono jako budynek o charakterze „rustique”⁶⁵. Drewniany budynek, częściowo przebudowany, zachował się w pobliżu

⁶² Szerzej o Oskarze Saengerze i jego opaleńskich dobrach: M. Napieralski, *Dawna Wólka Węglowa: wspomnienia mieszkańców*, Warszawa 2018.

⁶³ J. Heurich jun., *Życiorys*, op. cit.

⁶⁴ S. Noakowski, *Jan Heurich...*, op. cit., s. 9.

⁶⁵ Śp. Jan Heurich, „Kurier Warszawski” z dn. 12 XII 1925, s.4.

Ilustracja 14. Pałacyk myśliwski w Strzelnie, proj. Jan Heurich jun. Wg: „Architektura i Budownictwo” 1926, nr 12, s. 28

Figure 14. Hunting palace in Strzelno, design by Jan Heurich, Jr. As in *Architektura i Budownictwo* [Architecture and Building Construction], 1926, No. 12, p. 28

Ilustracja 15. Studzieniczna, kaplica p.w. Matki Boskiej, ołtarz, proj. zapewne Jan Heurich jun., 1903. Fot. Grzegorz Zalewski, 2018, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Studzieniczna_kaplica_07.jpg [dostęp 27.04.2025]

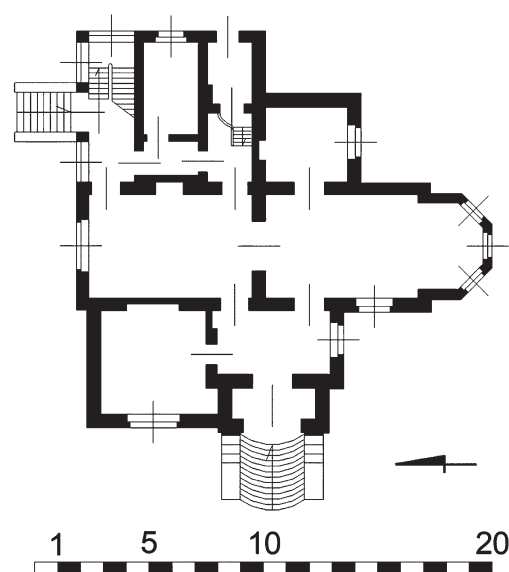
Figure 15. Studzieniczna, Chapel of the Blessed Mother, altar, unquestionably designed by Jan Heurich, Jr., 1903. Photograph by Grzegorz Zalewski, 2018, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Studzieniczna_kaplica_07.jpg [accessed on April 27, 2025]

leśniczówki niedaleko polany Opaleń w Puszczy Kampinoskiej (il. 13B, 13C). Co ciekawe, zachowany obiekt wykazuje podobieństwo typu architektury, układu dachów i gabarytów bryły do pałacyku myśliwskiego w Strzelnie z ilustracji do artykułu Noakowskiego (il. 14).

Także w 1903 roku Heurich opracował projekt Wielkiego Ołtarza w Studzienicznej⁶⁶. Tematem pracy zapewne był ołtarz w oddzielnej od drewnianego kościoła, murowanej kaplicy pw. Matki Boskiej z 1872 roku⁶⁷ (il. 15). Znacznych rozmiarów ołtarz, opisany przez autora jako *zaprojektowany w stylu Ludwika XVI na polskich motywach osnuty*, jest wykonany w bogato zdobionej stylistyce neobarokowej.

⁶⁶ J. Heurich jun., *Życiorys*, op. cit.

⁶⁷ Por. D. M. Ambrosiewicz, *Kaplica p.w. Matki Boskiej, Studzieniczna*, 1989, Krata Ewidencyjna Zabytków Architektury i Budownictwa (dalej: KEZAiB), gdzie nie podano jednakże autorstwa budynku i ołtarza.

16 A

Ilustracja 16. Konstancin-Jeziorna, ul. Wilanowska 37, willa Ave, proj. Jan Heurich jun., 1903–1904: A — pocztówka z epoki, Biblioteka Narodowa, sygn. DŹS XII 8b/p.7a/45; B — rzut parteru, oprac. własne, 2025, na podstawie: „Triforium”, „Willa „Ave”, Konstancin Jeziorna, ul. Wilanowska 37, 1992, (KEZAiB)

16 B

Figure 16. Villa Ave, No. 37 Wilanowska Street, Konstancin–Jeziorna, design by Jan Heurich, Jr., 1903–1904: A — Period postcard, BN National Library, file no. DŹS XII 8b/p.7a/45; B — Ground floor plan, own development, 2025, on the basis of Triforium and Villa Ave, No. 37 Wilanowska Street, Konstancin–Jeziorna, 1992 (KEZAiB)

Szkic willi w Konstancinie dla artysty malarza Aleksandra Manna, opracowany w 1903 roku⁶⁸ wydaje się być pierwszym projektem architekta, w którym kostium stylowy z wybranej epoki zastąpił własną propozycją architektury, tym razem autorską interpretacją wczesnego modernizmu połączonego z elementami secesji⁶⁹ (il. 16A, 16B). Willa posiadała asymetryczną bryłę nakrytą wielospadowym dachem, szerokie okna o długich, płaskich nadprożach, a jej rozplanowanie zapewne wynikało z dostosowania do potrzeb mieszkańców i odpowiadało modernistycznemu podejściu do projektowania. Najbardziej niezwykle, a zarazem zapowiadające przyszły rozmach w twórczości architekta, były jednak rzeźby figuralne — popiersia rzymskich postaci, umieszczone ponad dachem. Zapewne miały za zadanie obrazować artystyczny charakter pracy jego właścicieli. Aleksander Mann był artystą malarzem, a jego żona Janina z Pierożyńskich poetką i literatką. Willa, zapewne dla upamiętnienia okresu kiedy to Mann kształcił się w Rzymie⁷⁰ i gdzie przebywał razem z Heurichem jun., otrzymała imię Ave, co umieszczono na elewacji.

⁶⁸ J. Heurich jun., *Życiorys*, op. cit.

⁶⁹ [...] projekt willi w charakterze nowoczesnym dla artysty malarza Aleksandra Manna, za: *Rocznik...*, op. cit., s. 290.

⁷⁰ „Triforium”, „Willa „Ave”, *Konstancin Jeziorna, ul. Wilanowska 37*, 1992, (KEZAiB).

Jana Heuricha jun. podaje się także jako autora kilku innych realizacji, które nie zostały wymienione w jego życiorysie. Są to: eklektyczna, o cechach neorenesansowych Zachertówka z pierwszych lat XX wieku⁷¹, w typie włoskiej willi Helena z 1901 roku⁷², secesyjna willa Anna z lat 1903–1905⁷³, neoklasycystyczny dworek Magnolia z 1909 roku⁷⁴, secesyjna Witoldówka z 1910 roku⁷⁵, a także szereg innych obiektów, co do których potrzebne są szersze, wykraczające poza ramy niniejszej pracy badania⁷⁶.

W 1903 roku architekt wykonał projekt *dworu wiejskiego w charakterze polskim dla JW. Hrabiego Rostworowskiego* w Milejowie w guberni Lubelskiej⁷⁷. W tych latach Antoni Jan Rostworowski prowadził bardzo aktywną działalność gospodarczą, budując w Milejowie młyn, gorzelnię a w późniejszych latach cukrownię⁷⁸. Wydaje się jednak, że dwór nie został zrealizowany, zwłaszcza że w 1913 roku projekt dworu do Milejowa przygotował Jan Koszczyc Witkiewicz⁷⁹.

Jana Heuricha jun. podaje się także jako autora projektu pałacu w Chylinie z 1904 roku (il. 17A, 17B) wybudowanego przez Ludwika Olędzkiego⁸⁰. Zgodnie z życiorysem, w latach 1903–1904 pracował nad *szkicami, projektami i rysunkami wykonawczymi*, a także realizował *wykonanie w naturze swych projektów*. Doprecyzowania wymagać może jedynie zakres tych prac, gdyż w życiorysie *podane jest wykonanie zewnętrznej i wewnętrznej dekoracji w charakterze polskim*⁸¹, a zatem autorem bryły budynku mógł być ktoś inny. Budynek formalnie nawiązuje do klasycystycznej architektury, w czym zapewne Heurich mógł upatrywać swojskości.

W latach 1903–1904 J. Heurich jun. pracował także nad znacznie poważniejszym zleceniem, które otrzymał od ordynata kozłowieckiego i którym był projekt kaplicy pałacowej (il. 18A, 18B)⁸². Kaplica wybudowana została w odrębnym budynku, połączo-

⁷¹ M. Szulińska, E. Popławska-Bukało, A. Marconi-Betka, *Zabytki powiatu piaseczyńskiego*, Piaseczno-Warszawa 2006, s. 32.

⁷² Ibidem, s. 34.

⁷³ J. Domino, *Willa „Anna”*, Konstancin-Jeziorna, ul. Żeromskiego 10, 1988, (KEZAiB); M. Szulińska, E. Popławska-Bukało, A. Marconi-Betka, *Zabytki...*, op. cit., s. 34.

⁷⁴ A. Giżejewska, *Willa Magnolia*, ul. Kościelna 3, 1998 (KEZAiB); M. Szulińska, E. Popławska-Bukało, A. Marconi-Betka, *Zabytki...*, op. cit., s. 31.

⁷⁵ M. Szulińska, E. Popławska-Bukało, A. Marconi-Betka, *Zabytki...*, op. cit., s. 30.

⁷⁶ Np. T.W. Świątek, jako dzieła J. Heurich jun. wymienia Adę, Kasztelanę, Muchę, Piaski, Podlasiankę, por. T. W. Świątek, *Konstancin. Wędrówka śladami ludzi i zabytków*, Warszawa 1995, s. 130–132.

⁷⁷ J. Heurich jun., *Życiorys*, op. cit.

⁷⁸ S.J. Rostworowski, *Inicjatywy gospodarcze Rostworowskich (1865–1934) w Milejowie na Lubelszczyźnie*, „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX Wieku” 2010, nr 7, s. 279.

⁷⁹ M. Leśniakowska, *Jan Koszczyc Witkiewicz (1881–1958) i budowanie w jego czasach*, Warszawa 1998, s. 186. Fot. z lat 80. XX wieku pokazuje pozostałości milejowskiego dworu, nie stanowiące spójnej zabudowy. Cześć środkową zapewne stanowi budynek przeniesiony przez A. Rostworowskiego przed I wojną światową, por. J. Górak, *Nieznane dworki Lubelszczyzny*, „Studia i Materiały Lubelskie” 1986, t. 11, s. 130–131.

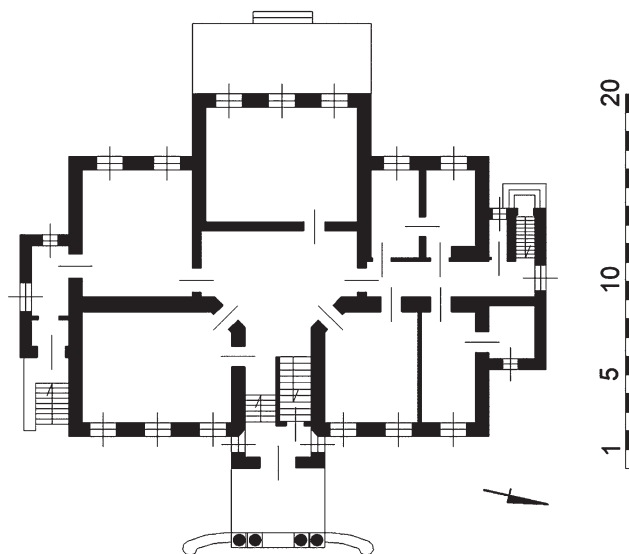
⁸⁰ L. Samocki, *Pałac, ob. Szkoła podstawowa, Chylin, 22-150 Wierzbica*, 1991, (KEZAiB).

⁸¹ J. Heurich jun., *Życiorys*, op. cit.

⁸² Ibidem, por. też: *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 8, *Województwo lubelskie*, red. R. Brykowski, E. Smulikowska, z. 11, *Dawny powiat lubartowski*, op. cit., s. 19.

17 A

17 B

Ilustracja 17. Chylin, nr 16, gmina Wierzbica, dwór Olędzkich, proj. zewnętrznej i wewnętrznej dekoracji Jan Heurich jun., 1903–1904: A — widok od podjazdu, fot. Leszek Samocki, 1991. Wg: L. Samocki, *Pałac, ob. Szkoła podstawowa, Chylin, 22-150 Wierzbica*, 1991, KEZAiB; B — rzut parteru, oprac. własne, 2025, na podstawie: L. Samocki, *Pałac, ob. Szkoła podstawowa, Chylin, 22-150 Wierzbica*, 1991, (KEZAiB)

Figure 17. Olędzki Manor House, No. 16 Chylin, Wierzbica Municipality, exterior and interior design by Jan Heurich, Jr., 1903–1904: A — View from the approach, photograph by Leszek Samocki, 1991, as in L. Samocki, *Pałac, ob. Szkoła podstawowa, Chylin, 22-150 Wierzbica* [Palace, presently the primary school, Chylin, 22-150 Wierzbica], 1991 (KEZAiB); B — Ground floor plan, own development, 2025, on the basis of L. Samocki, *Pałac, ob. Szkoła podstawowa, Chylin, 22-150 Wierzbica* [Palace, presently the primary school, Chylin, 22-150 Wierzbica], 1991 (KEZAiB)

nym z pałacem łącznikiem. Prostopadłościenna bryła, o prostym, neoklasycystycznym wystroju zewnętrznym, nakryta została łamanym dachem, a swym wnętrzem w stylu Ludwika XIV⁸³ — Króla Słońce — miała nawiązywać do kaplicy wersalskiej⁸⁴. Główne wejście umieszczone od strony ogrodu, nad którym architekt zlokalizował prospekt organowy, prowadziło do wysokiego, jednoprzestrzennego wnętrza przekrytego bogato dekorowanym stropem kolebkowym i zamkniętego półkolistym w planie prezbiterium. Wzdłuż ścian podłużnych architekt umieścił rzędy kanelowanych kolumn, na wysokich bazach. Pomiedzy nimi znalazły się wysokie okna witrażowe zwieńczone łukowymi nadprożami. Niewątpliwie była to najbardziej prestiżowa realizacja w początkowym okresie działalności projektowej Heuricha jun.

Także w latach 1903–1904 architekt kontynuował prace nad wyposażeniem kościoła w Krakinowie, gdzie wykonał projekt ołtarza głównego w stylistyce neogotyckiej⁸⁵, który zrealizowano nieomal całkowicie wiernie z projektem (il. 19A, 19B).

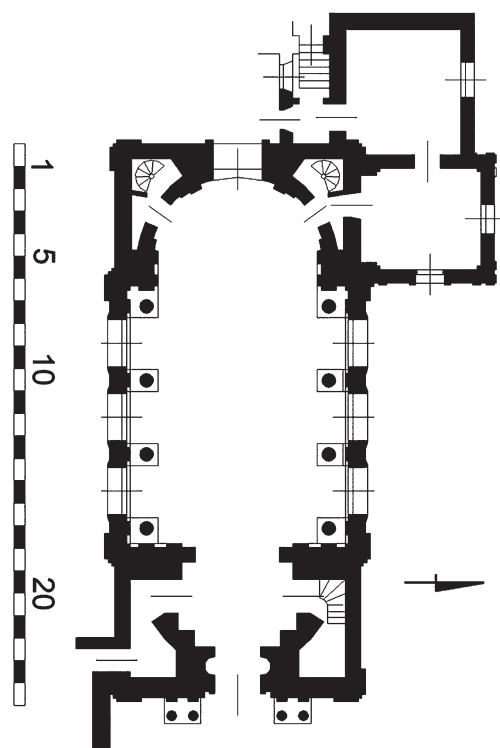
⁸³ J. Heurich jun., *Życiorys*, op. cit.

⁸⁴ A. Belina-Brzozowski, *Kozłówka w moich wspomnieniach, 1924–1942*, Kozłówka 2005, s. 48.

⁸⁵ J. Heurich jun., *Życiorys*, op. cit.

18A

18B

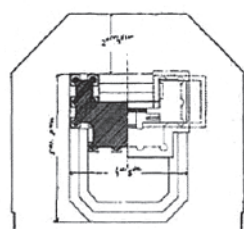
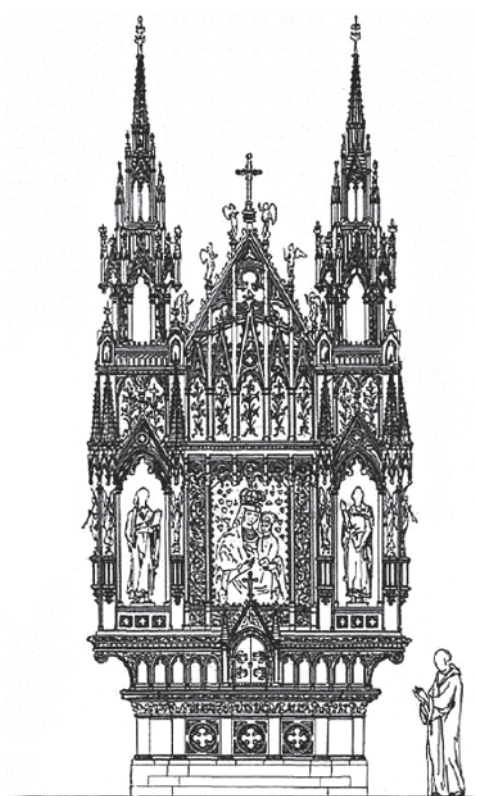
Ilustracja 18. Kozłówka, kaplica pałacowa, proj. Jan Heurich jun., 1903–1904: **A** — wnętrze kaplicy. Fot. Magdalena Caba, 2025; **B** — rzut parteru, oprac. własne, 2025, na podstawie: P. Maliszewski, *Zespół pałacowo-parkowy, Kaplica pałacowa*, ob. Część muzeum, Kozłówka, 21–132 Kamionka, 1987, (KEZAiB) oraz analiz własnych

Figure 18. Kozłówka, palace chapel, design by Jan Heurich, Jr., 1903–1904: **A** — Chapel interior. Photograph by Magdalena Caba, 2025; **B** — Ground floor plan, own development, 2025, on the basis of P. Maliszewski, *Zespół pałacowo-parkowy, Kaplica pałacowa*, ob. Część muzeum, Kozłówka, 21–132 Kamionka [Palace and park complex, palace chapel, presently a part of the museum, Kozłówka, 21–132 Kamionka], 1987 (KEZAiB) and own analyses

Kolejna udana realizacja, nawiązująca do klasycystycznej architektury doby stanisławowskiej, przygotowana jak podano w życiorysie *w stylu Odrodzenia*⁸⁶, zapewne inspirowana była architekturą Pałacu na Wodzie w warszawskich Łazienkach. Willa Oskara Saengera, dla którego krótko wcześniej projektował domek myśliwski w Opaleniu, projektowana była przez architekta także w latach 1903–1904⁸⁷ (il. 20A, 20B). Narastająca dwukondygnacyjna bryła, w części środkowej zaakcentowana ryzalitami, przekryta została płaskimi dachami z tralkowymi attykami. Przed wejściem głównym, a także od strony ogrodowej, Heurich umieścił balkony oparte na kolumnach. Wszystkie elewacje wyposażone zostały w dekorację porządku jońskiego. Oprócz ukształtowania bryły, wystroju elewacji oraz proporcji, do łazienkowskiego założenia nawiązywało także rozplanowanie terenu ze zbiornikiem wodnym towarzyszącym budynkowi.

⁸⁶ Jak podano w: *Rocznik...*, op. cit., s. 290, willa zaprojektowana została w stylu odrodzenia francuskiego.

⁸⁷ J. Heurich jun., *Życiorys*, op. cit.

ARCH. JAN HEURICH. -PROJEKT WIELKIEGO OLTARZA DO KOŚCIOŁA W KRAKINOWIE.

19A

19B

Ilustracja 19. Litwa, Krakinów, ul. Kościelna 18 (lit. Krekenava, Bažnyčios g. 18), Sanktuarium Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, ołtarz proj. Jan Heurich jun., 1903–1904: A — rysunek projektowy. Wg: „Architektura i Budownictwo” 1926, nr 12, s. 30; B — stan obecny. Fot. Jerzy Baratowicz, 2025

Figure 19. No. 18 Kościelna Street, Krakinów, Lithuania (lit. Krekenava, Bažnyčios g. 18), Sanctuary of the Holy Virgin Mary, altar design by Jan Heurich, Jr., 1903–1904: A — Design drawing, as in *Architektura i Budownictwo* [Architecture and Building Construction], 1926, No. 12, p. 30; B — Existing state, photograph by Jerzy Baratowicz, 2025

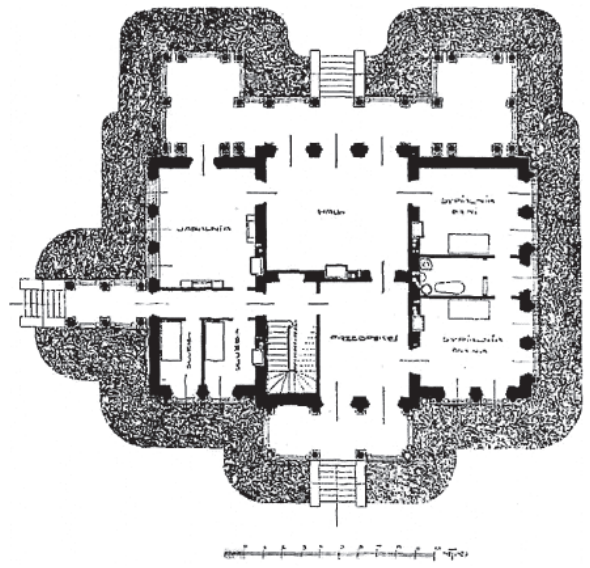
Inaczej zapewne, przynajmniej od strony formy architektonicznej, Heurich jun. opracował w 1904 roku projekt domu wiejskiego dla Władysława Mazurowskiego w Kornaczówce na Podolu, który wykonany miał zostać *w charakterze polskim*⁸⁸ — przypuszczalnie miała to być realizacja w stylu dworskowym.

⁸⁸ Ibidem.

20 A

Ilustracja 20. Milanówek, ul. Mickiewicza 10, willa Oskara Saengera, proj. Jan Heurich jun., 1903–1904: A — widok od strony wejścia głównego, Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-U-4066-3; B — rzut parteru. Wg: „Przegląd Techniczny” 1910, nr 52, s. 641

20 B

Figure 20. Oskar Saenger villa, No. 10 Mickiewicza Street, Milanówek, design by Jan Heurich, Jr., 1903–1904: A — View from the main entrance, NAC National Digital Library, file no. 1-U-4066-3; B — Ground floor plan, as in *Przegląd Techniczny* [Technical Overview], 1910, no. 52, p. 641

Rok 1904 był ważny dla Jana Heuricha jun. głównie ze względu na życie rodzinne. Dnia 6 lutego w kościele ewangelickim Świętej Trójcy w Warszawie pojął za żonę Marię Bobrowską, córkę Feliksa i Karoliny z Temlerów⁸⁹. W kolejnych latach małżonkowie doczekali się czwórki dzieci⁹⁰.

W 1905 roku powstał projekt dekoracji ogrodu letniego przy warszawskim Hotelu Bristol, a także, zaprojektowany *w charakterze polskim*⁹¹, a wybudowany przez Edwarda Tuszwoskiego w 1906 roku pałac w Chyżowicach. Budynek nie zachował się, gdyż został zniszczony w 1915 roku podczas I wojny światowej⁹².

Także w 1905 roku Heurich jun. otrzymał I i III nagrodę w konkursie ogłoszonym przez Koło Architektów w na wzory posadzek terakotowych dla Towarzystwa Akcyjnego Zakładów Ceramicznych Dziewulski i Lange⁹³. Biorąc pod uwagę, że na wystawę wpłynęło 306 prac⁹⁴, zdobycie dwóch spośród sześciu nagród uznać trzeba za duży sukces.

⁸⁹ Zaproszenie na ślub, Archiwum Państwowe w Warszawie, Zbiór Korotyńskich, sygn. 789.

⁹⁰ Dwóch synów i dwie córki, za: M. Manteufflowa, *Heurich Jan...*, op. cit.

⁹¹ J. Heurich jun., *Życiorys*, op. cit.

⁹² J. Górak, *Nieznane...*, op. cit., s. 148.

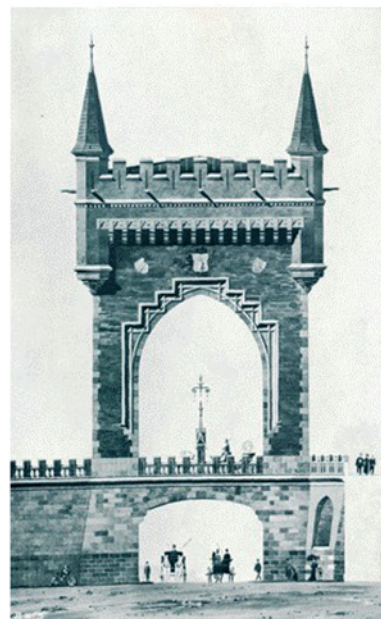
⁹³ J. Heurich jun., *Życiorys*, op. cit.

⁹⁴ *Konkurs XIV Koła Architektów*, „Przegląd Techniczny” 1905, nr 19, s. 232.

21A

21C

21B Ilustracja 21. Dojazd do mostu na Wiśle wzdłuż Alei Jerozolimskiej (ob. Most księcia Józefa Poniatowskiego) w Warszawie, projekt konkursowy, proj. Jan Heurich jun. i Czesław Domaniewski, 1906: A — fragment w rejonie ul. Smolnej; B — fragment w rejonie ul. Solec; C — wieża przy wejździe na estakadę z poziomu skarpy wiślanej w rejonie ul. Smolnej; D — brama nad ul. Nadbrzeżną. Wg: „Architekt” 1906, z. 4, tabl. XVII i XVIII

21D

Figure 21. Approach to the bridge on the Vistula River along Jerozolimskie Ave. (currently the Prince Poniatowski Bridge) in Warsaw, competition design, design by Jan Heurich, Jr. and Czesław Domaniewski, 1906: A — Fragment from the Smolna Street area; B — Fragment from the Solec Street area; C — Tower at the access ramp to the elevated roadway from the Vistula escarpment level in the area of Smolna Street; D — Gate on Nadbrzeźna Street. As in Architekt [Architect], 1906, tome 4, tabl. XVII and XVIII

Zamierzenie o nieporównywalnie większej skali objęte było konkursem ogłoszonym przez Koło Architektów, a dotyczące architektonicznego opracowania dojazdu do mostu na Wiśle wzdłuż Alei Jerozolimskiej (obecnie Most Księcia J. Poniatowskiego) w Warszawie. Na posiedzeniu sądu konkursowego 3 marca 1906 roku, pracy przygotowanej przez Huricha jun. i Czesława Domaniewskiego przyznano II nagrodę. Opracowanie architektury estakady prowadzącej z poziomu skarpy wiślanej w postaci okazałych rozmiarów elementów dekoracyjnych jak wieże, baszty, bramy i arkady, nawiązywało do tzw. gotyku wiślano-bałtyckiego⁹⁵ (il. 21A, 21B, 21C, 21D). Głównym autorem projektu, oznaczonego znamienym godłem „Ja i on”, był zapewne Heurich, gdyż choć znacznie młodszy od Domaniewskiego, wymieniony był jako pierwszy z autorów⁹⁶. Druga nagroda w tak prestiżowym konkursie niewątpliwie była dużym sukcesem dla architekta dopiero zaczynającego karierę zawodową.

Także w 1906 roku architekt przygotował projekty latarni gazowej oraz źródła ulicznego w Warszawie dla Towarzystwa Akcyjnego Fabryki Machin i Odlewów K. Rudzki i S-ka⁹⁷ oraz wykonywał prace o charakterze wnętrza dla rodziny Zamoyskich, tym razem dla linii ordynatów z Ordynacji Zamoyskiej⁹⁸. Zapewne za poleceniem kuzynów z Kozłówki, spod ręki Heuricha jun. wyszły projekty dekoracji wraz z umeblowaniem salonu przyjęć ordynata Maurycego Klemensa na parterze Pałacu Błękitnego w Warszawie, zrealizowane w latach 1907–1908 oraz prywatnych apartamentów żony ordynata, Marii Zamoyskiej, które zostały wykonane w 1908 roku⁹⁹. Drugim przedsięwzięciem dla tych samych inwestorów w 1906 roku było opracowanie projektów wnętrza pałacu w Klemensowie, gdzie oprócz wykończenia i umeblowania apartamentów małżeństwa Zamoyskich, prowadzono także prace związane z wykonaniem łazienek przy apartamentach. Prace te ukończono w 1907 roku¹⁰⁰.

Kolejną realizacją Heuricha jun. wpisującą się w kreowany w początku XX wieku styl dworski, była gruntowna przebudowa osiemnastowiecznego, późnobarokowego dworu w Koźminku pod Sieradzem¹⁰¹ (il. 22A, 22B, 22C, 22D). Inwestycja zaprojektowana w 1906 roku dla Marii Hantke z Mielęckich¹⁰² i jej męża Tadeusza Hantkego, realizowana była w latach 1906–1907¹⁰³. Bryła prostopadłościennego w planie, zasadniczo

⁹⁵ M. Omilanowska, *Most i wiadukt Księcia Józefa Poniatowskiego*, Warszawa 1991, s. 39.

⁹⁶ *Konkurs XV Koła Architektów*, „Przegląd Techniczny 1906, nr 10, s. 108.

⁹⁷ J. Heurich jun., *Życiorys*, op. cit.

⁹⁸ Ibidem.

⁹⁹ K. Ajewski, *Zbiory artystyczne i galeria muzealna ordynacji zamoyskiej w Warszawie*, Kozłówka 1997, s. 36; K. Ajewski, *Pałac Błękitny w Warszawie jako przykład mecenatu Maurycego Zamoyskiego*, „Niepodległość i Pamięć” 2010, nr 17/1 (31), s. 47–48.

¹⁰⁰ M. Rut, *Pałac w Klemensowie za czasów Maurycego Zamoyskiego*, [w:] *Muzea i rezydencje w Polsce...*, op. cit., s. 341–343.

¹⁰¹ B. Matusiak, *Dwór, Koźminek, ul. Mielęckiego 4a*, 1993, KEZAiB.

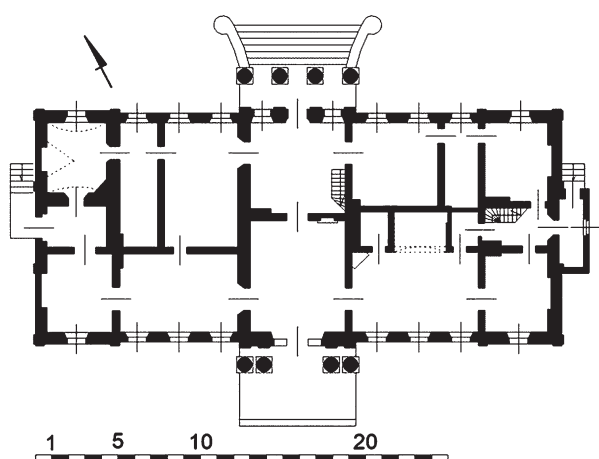
¹⁰² T.S. Jaroszewski, *Od klasycyzmu...*, op. cit., s.152.

¹⁰³ *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 5, *Województwo Poznańskie*, red. T. Ruszczyńska, A. Sławska, z. 6, *Powiat kaliski*, inwentaryzację przeprowadziły T. Ruszczyńska, A. Sławska, Z. Winiarz, Warszawa 1960, s. 49.

22A

22C

22B

22D

Ilustracja 22. Koźminek, ul. Mielęckiego 4a, dwór Marii z Mielęckich i Tadeusza Hantke, przebudowa wg proj. Jana Heuricha jun., 1906–1907: A — widok od strony ogrodu. Fot. Michał Dudkowski, 2024; B — rzut parteru, oprac. własne na podstawie: B. Matusiak, *Dwór, Koźminek ul. Mielęckiego 4a*, 1993, (KEZAiB) i analiz własnych; C — widok od podjazdu, ok. 1935, Biblioteka Narodowa, sygn. F.114067/III; D — fragment salonu. Fot. W. Wawrzyniak, ok. 1935, Biblioteka Narodowa, sygn.F.114069/I

Figure 22. Maria née Mielęcki and Tadeusz Hantke manor house, No. 4a Mielęckiego Street, Koźminek, remodeling design by Jan Heurich, Jr., 1906–1907: A — View from the garden, photograph by Michał Dudkowski, 2024; B — Ground floor plan, own development on the basis of B. Matusiak, *Dwór, Koźminek ul. Mielęckiego 4a* [Manor house, No. 4a Mielęckiego Street, Koźminek], 1993, (KEZAiB) and own analyses; C — View from the approach, ca. 1935, BN National Library, file no. F.114067/III; D — Fragment of the salon, photograph by W. Wawrzyniak, ca. 1935, BN National Library, file no. F.114069/I

parterowego koźmińskiego dworu, nakryta została pokrytym dachówką wysokim mansardowym dachem z wyrazistym „łamanie”, wyposażonym w ozdobne lukarny z owalnymi okienkami. Główną interwencją Heuricha w architekturę dworu była dobudowa dwukondygnacyjnych portyków rozwiązanych w wielkim porządku: od stro-

23A

23B

Ilustracja 23. Solec-Zdrój, ul. 1 Maja 1, pensjonat, tzw. Sanatorium Jasna, proj. Jan Heurich jun.: **A** — widok od strony wjazdu do uzdrowiska. Wg: *Solec: Zakład Wód Mineralnych Siarczano-Słonych: 90-ty rok istnienia*, folder reklamowy, 1927, s. 9; **B** — widok od strony elewacji wejściowej, NAC, sygn. 3/1/0/9/5818

Figure 23. No. 1 Maja Street, Solec-Zdrój, guest house, known as Sanatorium Jasna, design by Jan Heurich, Jr.: **A** — View from the access road to the spa, as in *Solec: Zakład Wód Mineralnych Siarczano-Słonych: 90-ty rok istnienia* [Solec: Sulfate-salt mineral water section: 90 years of existence], advertising leaflet, 1927, p. 9; **B** — View from the entrance façade, NAC National Digital Library, file no. 3/1/0/9/5818

ny podjazdu i ogrodu¹⁰⁴, za którymi architekt ukrył pomieszczenia piętra, ulokowane w części środkowej bryły budynku. W efekcie powstała wzorowa siedziba ziemiańska, nawiązująca do architektury klasycystycznej końca XVIII wieku, tak formą zewnętrzną, jak i charakterem wnętrza — urządzeniem i umeblowaniem¹⁰⁵.

Również w 1906 roku Heurich wykonał projekt kolejnego budynku przeznaczonego do uzdrowiska w Solcu-Zdroju, tym razem pensjonatu¹⁰⁶. Tak zwane Sanatorium Jasna zostało usytuowane w miejscu reprezentacyjnym, przy głównym wjeździe do uzdrowiska (il. 23A). Murowany, dwukondygnacyjny, podpiwniczony pensjonat skomponowany został na planie kwadratu ze ściętymi narożnikami. W centralnej części bryły architekt umieścił wysoki, otwarty hol, doświetlony świetlikiem dachowym, a wokół niego rozmieścił pokoje mieszkalne. Był to wczesno modernistyczny obiekt z elementami nawiązującymi do architektury klasycystycznej, takimi jak portyki kolumnowe podtrzymujące balkony, tympanony wieńczące ryzality na poziomie piętra, czy nadbudówka w formie belwederu. Architekt umiejętnie połączył architekturę modernizmu opartego na tradycji klasycznej z secesyjnym detalem na elewacjach i żeliwnych balustradach balkonów (il. 23B)¹⁰⁷.

¹⁰⁴ B. Matusiak, *Dwór...*, op. cit.

¹⁰⁵ Por. T.S. Jaroszewski, *Od klasycyzmu...*, op. cit., s. 152 i 221.

¹⁰⁶ J. Heurich jun., *Życiorys*, op. cit.

¹⁰⁷ Ł. Młynarski, D. Sikora, J. Rek, N. Glińska, *Opinia...*, op. cit., s. 42.

PODSUMOWANIE

Projekt pensjonatu w Solcu-Zdroju zamyka pierwszy okres twórczości Jana Heuricha jun. W następnych latach stanęły przed architektem tak duże projekty warszawskie, jak kamienica Krasińskich (Raczyńskiego), Bank Towarzystw Spółdzielczych, Polskie Towarzystwo Higieniczne czy gmach Biblioteki Publicznej przy ul. Koszykowej.

W omawianym tu wczesnym okresie twórczości, Heurich jun. był przedstawicielem historyzmu. Już pierwsze prace wskazują na to, że architekt dysponował dużą wiedzą teoretyczną na temat stylów historycznych oraz posiadał umiejętność ich stosowania w praktyce. Z racji gruntownego wykształcenia, a także dzięki talentowi, świetnie operował zarówno skalą, jak i detalem architektonicznym różnych okresów stylowych, dzięki czemu był predystynowany do projektowania tego rodzaju architektury, dla której kostium z epoki był kluczowy. Miało to szczególne znaczenie przy pracy dla inwestorów, dla których celem architektury było podkreślenie ich pozycji społecznej poprzez nawiązanie do tradycji budownictwa z przeszłości. Jednakże Heurichowi jun. nie obce były poszukiwania zarówno architektury swojskiej, opartej o tradycję dworu polskiego, jak i nowych rozwiązań, charakterystycznych dla wczesnego modernizmu i secesji. Pomimo że prace z lat 1900–1906 nie stanowią jeszcze spójnego zbioru — plonu twórczości doświadczonego architekta, to niewątpliwie był to okres dobrej praktyki, nawiązywania kontaktów i wyrabiania pozycji zawodowej.

STRESZCZENIE

W 2025 roku mija sto lat od niespodziewanej śmierci jednego z najwybitniejszych polskich architektów początku XX wieku Jana Fryderyka Heuricha (1873–1925) określanego przydomkiem „juniora”, a także „syna”, lub „młodszeo”. Jan Heurich junior uznawany jest za jednego z prekursorów ruchu modernistycznego w polskiej architekturze. Przypomnienie postaci tego wybitnego architekta jest szczególnie ważne obecnie, kiedy uważnie analizowanie jest dziedzictwo modernizmu. Spuścizną jego twórczości jest szereg zachowanych po dziś dzień realizacji.

Pomimo stosunkowo licznych źródeł dotyczących twórczości Jana Heuricha juniora, to informacje i materiały jemu poświęcone są rozproszone i nie dają pełnego i spójnego obrazu dorobku zawodowego architekta oraz jego działalności społecznej i publicznej. Praca ma stanowić, poza należnym wspomnieniem w stulecie jego śmierci, przyczynek do dalszych badań poświęconych życiu i twórczości architekta. Artykuł, będący pierwszą częścią pracy poświęconej architektowi, zawiera informacje na temat jego pochodzenia, wykształcenia i wczesnego okresu jego kariery zawodowej, tj. przed rokiem 1907, od którego rozpoczął pracę nad swymi największymi projektami realizowanymi w Warszawie: kamienicą Krasińskich (Raczyńskiego), Bankiem Towarzystw Spółdzielczych, Polskim Towarzystwem Higienicznym, czy gmachem Biblioteki Publicznej przy ul. Koszykowej.

Na potrzeby artykułu przeprowadzono badania bibliograficzne i kartograficzne, analizy archiwaliów, oraz badania *in situ* niektórych zachowanych obiektów zrealizowanych wg projektów Heuricha juniora. Dokumentem który okazał się istotny w przygo-

towaniu pracy, jest życiorys architekta z około 1918 roku. W jego skład wchodzi informacje na temat wykształcenia architekta i jego podróży studialnej po Europie i północnej Afryce, a także o 53 pracach architektonicznych z lat 1900–1917, ośmiu pracach konkursowych oraz pracy pedagogicznej, publicznej i społecznej.

W omawianym w artykule wczesnym okresie twórczości Jan Heurich junior był przedstawicielem historyzmu. Architekt dysponował dużą wiedzą teoretyczną na temat stylów historycznych oraz posiadał umiejętność stosowania ich w praktyce. Świetnie operował zarówno skalą, jak i detalem architektonicznym różnych okresów stylowych, dzięki czemu był predystynowany do projektowania tego rodzaju architektury, dla której kostium z epoki był kluczowy. Jednakże architektowi nie były obce poszukiwania zarówno architektury swojskiej, opartej na tradycji dworu polskiego, jak i nowych rozwiązań charakterystycznych dla wczesnego modernizmu i secesji. Pomimo że prace z lat 1900–1906 nie stanowią jeszcze spójnego zbioru – plonu twórczości doświadczonego twórcy, to niewątpliwie był to okres dobrej praktyki, nawiązywania kontaktów i wyrabiania pozycji zawodowej.

Słowa kluczowe: historyzm, wczesny modernizm, Jan Heurich junior, Jan Heurich syn, Jan Heurich młodszy

BIBLIOGRAFIA

MATERIAŁY PUBLIKOWANE

- Aftanazy Roman, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej, cz. 2, Ziemie ruskie Kozłowy, t. 6, Województwo bełskie, Ziemia chełmska województwa ruskiego*, Wrocław 1992.
- Ajewski Konrad, *Zbiory artystyczne i galeria muzealna ordynacji zamojskiej w Warszawie*, Kozłówka 1997.
- Ajewski Konrad, *Pałac Błękitny w Warszawie jako przykład mecenatu Maurycego Zamoyskiego*, „Niepodległość i Pamięć”, 2010, nr 17/1 (31), s. 39–55, https://bazhum.muzhp.pl/media/texts/niepodlegosc-i-pamiec/2010-tom-17-numer-1-31/niepodleglosc_i_pamiec-r2010-t17-n1_31-s39-55.pdf [dostęp: 21.05.2025].
- Belina Brzozowski Antoni, *Kozłówka w moich wspomnieniach 1924–1942*, Kozłówka 2005.
- Bero Józef (na podstawie którego materiałów opracowała Red.), *Heurich Jan Kacper (1834–1887)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1960–1961, t. 21, s. 489–490.
- Dudkowski Michał, *Dwie udane adaptacje dworca w Skierniewicach*, [w:] *Ochrona wartości w procesie adaptacji zabytków*, red. B. Szmygin, Warszawa 2015, s. 105–114.
- Galicka Izabella, Sygietyńska Hanna, *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, t. 10: woj. warszawskie, z. 8: pow. mińsko-mazowiecki*, Warszawa 1968.
- Górak Jan, *Nieznane dworki lubelszczyzny*, „Studia i Materiały Lubelskie”, 1986, t. 11, s. 117–181.
- Hertel Józef, *Jeszcze o Konstancinie*, „Spotkania z Zabytkami”, 1986, nr 1, s. 46–47.

- Heurich Jan, *Przewodnik dla stolarzy, obejmujący cały zakres stolarstwa / podług najlepszych dzieł obcych, z zastosowaniem się do potrzeb i zwyczajów stolarzy polskich, ułożył Jan Heurich*, Warszawa 1862.
- Heurich Jan, *Przewodnik dla cieśli obejmujący cały zakres ciesielstwa z 299 drzeworytami w tekście. Podług najlepszych dzieł obcych, z zastosowaniem się do potrzeb i zwyczajów krajowych ułożył Jan Heurich Budowniczy wolno-praktykujący*, Warszawa 1871.
- Heurich, Jan, *Jak robotnicy u nas mieszkają, a jak mieszkać mogą i powinni: odczyt popularny wypowiedziany dnia 11 maja 1873 r.*, Warszawa 1873.
- Jaroszewski Tadeusz S., *Dwór polski tuż przed I wojną światową*, [w:] *Przed wielkim jutrem, Sztuka 1905–1918, Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki*, Warszawa październik 1990, red. T. Hrankowska, Warszawa 1993, s. 21–59.
- Jaroszewski Tadeusz S., *Od klasycyzmu do nowoczesności*, Warszawa 1996.
- Juszkiewicz Bożena, *Przebudowa zespołu pałacowego w Kozłowie w latach 1897–1911*, [w:] *Muzea i rezydencje w Polsce. Materiały sesji naukowej zorganizowanej w Muzeum Zamoykich w Kozłowie 14–16 października 2004*, red. K. Kornacki, G. Antoniuk, M. Bordoń, T. Jabłońska, A. Szczepaniak, J. Szczepaniak, Kozłówka 2004, s. 9–30.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 5, *Województwo Poznańskie*, red. T. Ruszczyńska, A. Sławska, z. 6, *Powiat kaliski*, inwentaryzację przeprowadziły Ruszczyńska Teresa, Sławska Aniela, Winiarz Zofia, Warszawa 1960.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 8, *Województwo lubelskie*, red. R. Brykowski, E. Smulikowska, z. 11, *Dawny powiat lubartowski*, oprac. Brykowski Ryszard, Warszawa 1976.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 10, *Województwo Warszawskie*, red. I. Galicka, H. Sygietyńska, z. 8, *Powiat mińsko-mazowiecki*, oprac. Galicka Izabella, Sygietyńska Hanna, Warszawa 1968.
- Konkurs XIV Koła Architektów*, „Przegląd Techniczny”, 1905, nr 19, s. 232.
- Konkurs XV Koła Architektów*, „Przegląd Techniczny”, 1906, nr 10, s. 108.
- Kwiatkowski Marek, *Architektura mieszkaniowa Warszawy*, Warszawa 1989.
- Kwiatkowska Maria Irena, Kwiatkowski Marek, *Historia Warszawy XVI–XX wieku. Zabytki mówią*, Warszawa 1998.
- Ks. Z. M., Ś. p. Jan Heurich, „Zwiastun Ewangeliczny”, 1925, nr 51.
- Ks. Z. M. Pogrzeb Ś P. Jana Heuricha, „Zwiastun Ewangeliczny”, 1925, nr 52.
- Leśniakowska Marta, *Jan Koszczyc Witkiewicz (1881–1958) i budowanie w jego czasach*, Warszawa 1998.
- Łoza Stanisław, *Rodziny Polskie pochodzenia cudzoziemskiego osiadłe w Warszawie i okolicach*, t. 2, Warszawa 1934.
- Łoza Stanisław, *Architekci i budowniczowie w Polsce*, Warszawa 1954.
- Majewska-Maszkowska Bożenna *Heurich Fryderyk Marcin (1804–1870)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1960–1961, t. 21, s. 488–489.
- Manteufflowa Maria, *Heurich Jan, junior (1873–1925)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1960–1961, t. 21, s. 490–491.
- Markiewicz Tomasz, Świątek Tadeusz W., Wittels Krzysztof, *Polacy z wyboru. Rodziny pochodzenia niemieckiego w Warszawie w XIX i XX wieku*, Warszawa 2012.
- Miłobędzki Adam, *Zarys dziejów architektury w Polsce*, Warszawa 1989.

- Miłobędzki Adam, *Warszawa około roku 1900: scena architektoniczna i jej aktorzy*, [w:] *Sztuka około 1900 w Europie Środkowej — materiały międzynarodowej konferencji zorganizowanej w dniach 20–24 października 1994*, red. P. Krakowski, J. Purchla, Kraków 1997, s. 87–90.
- Napieralski Mateusz, *Dawna Wólka Węglowa: wspomnienia mieszkańców*, Warszawa 2018, <https://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/publication/78378/edition/72572/content> [dostęp: 18.04.2025].
- Niedźwiedź Józef, *Leksykon historyczny miejscowości dawnego województwa zamojskiego*, Zamość 2003.
- Niemojewski Lech, *Ku syntezie trzech pokoleń*, „Kurier Warszawski”, 23.12.1934, nr 352, s. 17–18.
- Noakowski Stanisław, *Jan Heurich jako architekt-artysta*, „Architektura i Budownictwo”, 1926, nr 12, s. 3–16.
- Olszewski Andrzej K., *Przegląd problematyki architektonicznej*, [w:] *Polskie życie artystyczne w latach 1890–1914*, red. A. Wojciechowski, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967, s. 141–156.
- Olszewski Andrzej K., *Nowa forma w architekturze polskiej 1900–1925*, Wrocław 1967.
- Omilanowska Małgorzata, *Most i wiadukt Księcia Józefa Poniatowskiego*, Warszawa 1991.
- Omilanowska Małgorzata, *Polscy architekci w Petersburskiej Akademii Sztuk Pięknych w latach 1814–1918*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 2004, nr 3–4, s. 351–370.
- Popławska-Bukała Ewa, *Gmach biblioteki publicznej w Warszawie*, „Ochrona Zabytków”, 2006, nr 2, s. 57–86.
- Otrzymujemy pismo następujące*, „Sztuka”, 08.1904, s. 269–270.
- Postroika varshavsko-kalishskoï zh. d. 1900–1903*, Warszawa 1903.
- Rocznik Naukowo-Literacko-Artystyczny na rok 1905*, Warszawa 1905.
- Rogaczewski Bogumił, *Jan Heurich jako działacz społeczny*, „Architektura i Budownictwo”, 1926, nr 12, s. 17–21.
- Roguska Jadwiga, *Środowisko architektoniczne Warszawy na przełomie XIX i XX wieku (1880–1914)*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, 1974, z. 3, s. 219–230.
- Rostworowski Stanisław Jan, *Inicjatywy gospodarcze Rostworowskich (1865–1934) w Milejowie na Lubelszczyźnie*, „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX Wieku”, 2010, nr 7, s. 275–288, http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.hdl_11089_12304/c/18-Rostworowski.pdf [dostęp: 27.04.2025].
- Rozbicka Małgorzata, *Małe mieszkanie z ogrodem w tle w teorii i praktyce popularnego budownictwa mieszkaniowego w międzywojennej Polsce*, Warszawa 2007.
- Rozbicka Małgorzata, *Władysław Marconi, architekt wolno praktykujący (1848–1915), część II, Czas stabilizacji, zdobywania nowych kompetencji i umacniania pozycji zawodowej i społecznej (około 1888–1898)*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury O/Pan w Krakowie”, 2024, TOM LII/2/2024, s. 343–373.
- Rozstrzygnięcie konkursów*, „Architekt”, 1902, nr 8, s. 95.
- Rut Michał, *Pałac w Klemensowie za czasów Maurycego Zamoyskiego*, [w:] *Muzea i rezydencje w Polsce. Materiały sesji naukowej zorganizowanej w Muzeum Zamoyskich w Kozłowie 14–16 października 2004*, red. K. Kornacki, G. Antoniuk, M. Bordzioł, T. Jabłońska, A. Szczepaniak, J. Szczepaniak, Kozłówka 2004, s. 339–358.
- Skorowidz mieszkańców miasta Warszawy z przedmieściami na rok 1854*, Warszawa 1854.
- Solec: Zakład Wód Mineralnych Siarczano-Słonych: 90-ty rok istnienia*, folder reklamowy, 1927.

- Sprawozdanie Komitetu Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Królestwie Polskiem, za rok 1901*, Warszawa 1902.
- Szczepaniak Jacek, *Program ideowy Konstantego Zamoyskiego w pałacu w Kozłowie*, [w:] *Muzea i rezydencje w Polsce. Materiały sesji naukowej zorganizowanej w Muzeum Zamoyskich w Kozłowie 14–16 października 2004*, red. K. Kornacki, G. Antoniuk, M. Bordzioł, T. Jabłońska, A. Szczepaniak, J. Szczepaniak, Kozłówka 2004, s. 31–86.
- Szulc Eugeniusz, *Cmentarz ewangelicko-augsburski w Warszawie, zmarli i ich rodziny*, Warszawa 1989.
- Ś.p. Jan Heurich, „Kurier Warszawski”, 12.12.1925, s. 4.
- Szulińska Margerita, Popławska-Bukała Ewa, Marconi-Betka Anna, *Zabytki powiatu piaseczyńskiego*, Piaseczno-Warszawa 2006.
- Świątek Tadeusz Władysław, *Konstancin. Wędrówka śladami ludzi i zabytków*, Warszawa 1995.
- Świątek Tadeusz Władysław, *Konstancin. Śladami ludzi i zabytków*, Warszawa- Pruszków-Konstancin-Jeziorna 2007.
- Świątkowski Henryk, *Taryffa domów miasta Warszawy i Pragi z planem ogólnym i 128 szczegółowych planików ulic i domów*, Warszawa 1852.
- Tomiczek Marek P., *Bank Towarzystw Spółdzielczych w Warszawie (dom pod Orłami)*, [w:] *Dzieła czy kicze*, red. E. Grabska, T.S. Jaroszewski, Warszawa 1981, s. 333–385.
- Wiadomości bieżące*, „Kurier Warszawski, Dodatek Poranny”, 7 (19). 11. 1896.
- Z. K. Jan Heurich, „Przegląd Techniczny”, 1887, t. XXIV, s. 107–108.

MATERIAŁY NIEPUBLIKOWANE

Prace niepublikowane

- Manteuffel-Cymborowska Małgorzata, *Warszawska rodzina Heurichów w XIX i XX wieku*, referat przygotowany dla oddziału warszawskiego Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego, 2013, prezentacja w zbiorach autorki.
- Młynarski Łukasz, Sikora Dorota, Rek Joanna, Glińska Nina, *Opinia w sprawie: przedmiotu i zakresu ochrony konserwatorskiej zespołu uzdrowiskowego w Solcu-Zdroju oraz ocena jego wartości zabytkowych*, mps w archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Kielce 2017.
- Nitch Andrzej Leonard, *Leksykon architektów i budowniczych Polaków oraz cudzoziemców w Polsce działających*, mps w archiwum Stowarzyszenia Architektów Polskich SARP, Warszawa 1988.
- Karty Ewidencyjne Zabytków Architektury i Budownictwa (KEZAiB) dostępne na stronie internetowej Zabytek.pl:
- Ambrosiewicz Dariusz Maciej, *Kaplica p.w. Matki Boskiej, Studzieniczna*, 1989.
 - Domino J., *Willa „Anna”*, Konstancin-Jeziorna, ul. Żeromskiego 10, 1988.
 - Giżejewska Anna, *Willa Magnolia, Konstancin-Jeziorna, ul. Kościelna 3*, 1998.
 - Maliszewski Przemysław, *Zespół pałacowo-parkowy, Kaplica pałacowa, ob. Część muzeum, Kozłówka, 21-132 Kamionka*, 1987.
 - Matusiak Beata, *Dwór, Koźminek ul. Mieleckiego 4a*, 1993.
 - Samocki Leszek, *Pałac, ob. Szkoła podstawowa, Chylin, 22-150 Wierzbica*, 1991,

- Siedliczek Katarzyna, *Dwór, Dłużew*, 1995.
- „Triforium”, *Willa „Ave”, Konstancin Jeziorna, ul. Wilanowska 37*, 1992, ze strony internetowej zabytek.pl.

Archiwalia

- Archiwum Państwowe w Warszawie
 - Zbiór Korotyńskich, sygn. 789: zaproszenie na ślub Marii Bobrowskiej z Janem Heurichem jun.
- Archiwum Polskiego Słownika Biograficznego (w zbiorach Polskiej Akademii Umiejętności):
 - Heurich Jan jun., *Życiorys*, ok. 1918, mps.
 - Manteuffel Maria, notka w języku niemieckim dotycząca życiorysu Jana Heuricha jun. z adnotacją o wysłaniu do Lipska 16.01.1923, rkps.
- Rossiiskii Gosudarstvennyi Istoricheskiĭ Arkhiv, Sankt Petersburg
 - F. 789, op. 11, d. 113: Akta Osobowe Jana Heuricha jun.
- Archiwa internetowe:
 - AWERS/REWERS.pl.
 - Mazowiecka Biblioteka Cyfrowa.
 - Narodowe Archiwum Cyfrowe.
 - Polona.
 - Visuotinė lietuvių enciklopedija (<https://www.vle.lt>).
 - Wikimedia.org.

Składam serdeczne podziękowanie pani Małgorzacie Manteuffel-Cymborowskiej, wnuczce Jana Heuricha juniora za udostępnienie fotografii i materiałów ze zbiorów rodzinnych, oraz za cenne informacje na temat historii rodziny Heurichów. Wyrazy wdzięczności kieruję do Pani Profesor Małgorzaty Omilanowskiej-Kiljańczyk za udostępnienie wypisów z Akt Osobowych Jana Heuricha juniora z Państwowego Rosyjskiego Archiwum Historycznego w Petersburgu, F. 789, op. 11, d. 113. Biorąc pod uwagę obecną sytuację polityczną, autor nie miałby możliwości uzyskania dostępu do informacji zawartych w tych aktach inną drogą. Za pomoc w odnalezieniu życiorysu Jana Heuricha juniora dziękuję pani dr hab. Elżbiecie Orman, prof. IH PAN, redaktorce naukowej Pracowni XIX i XX w. w Zakładzie Polskiego Słownika Biograficznego Instytutu Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk.

JAN HEURICH, JUNIOR: THE ARCHITECT (1873–1925) PART I – LIFE AND CREATIVITY UP TO 1906

INTRODUCTION

The year 2025 will mark the passage of one hundred years since the unexpected death of one of the most outstanding Polish architects of the beginning of the 20th century—Jan Fryderik Heurich (1873–1925, referred to as Jan Heurich, Jr. in the text) (fig. 1). He was nicknamed *Junior*, as well as *Son* and *The Younger*, to differentiate him from his father—Jan Kacper Heurich (1834–1887, *Senior*, *Father*, *The Elder* referred to as Jan Heurich, Sr. in the text), a 19th century builder.

Heurich's creative output is noted and analyzed in his works that demonstrated a cross-sectional character devoted to Polish architecture—e.g. Andrzej K. Olszewski,¹ Adam Miłobędzki,² or Tadeusz S. Jaroszewski.³

Information on the life and creative work of Jan Heurich, Jr. are included in the short biography published in the *Polski Słownik Biograficzny* [Polish biographical dictionary] by Maria Manteuffel, the architect's daughter⁴ as well as the note found in Stanisław Łoza's lexicon.⁵ Information regarding the genealogy of the Heurich family, based on parish records and the notes of Tadeusz Manteuffel, is presented by Stanisław Łoza in the book *Rodziny polskie pochodzenia cudzoziemskiego osiadłe w Warszawie i okolicach* [Polish families of foreign origin settled in Warsaw and its environs].⁶ Biographical notes pertaining to the architect's father, Jan Heurich, Sr. and his grandfather, Fryderyk

¹ A. K. Olszewski, *Nowa forma w architekturze polskiej 1900–1925* [New forms in Polish architecture: 1900–1925], Wrocław, 1967.

² A. Miłobędzki, *Zarys dziejów architektury w Polsce* [An outline of the history of architecture in Poland], Warsaw, 1989.

³ T. S. Jaroszewski, *Od klasycyzmu do nowoczesności. O architekturze polskiej XVIII, XIX i XX wieku* [From Classicism to Modern: On Polish architecture of the 18th, 19th, and 20th centuries], Warsaw, 1996.

⁴ M. Manteuffel, Heurich Jan, Jr. (1873–1925), in *Polski Słownik Biograficzny* [Polish biographical dictionary], Vol. 21, Wrocław–Warsaw–Cracow, 1960–1961, pp. 490–491.

⁵ S. Łoza, *Architekci i budowniczowie w Polsce* [Architects and builders in Poland], Warsaw, 1954.

⁶ S. Łoza, *Rodziny polskie pochodzenia cudzoziemskiego osiadłe w Warszawie i okolicach* [Polish families of foreign origin settled in Warsaw and its environs], Vol. 2., Warsaw, 1934.

Marcin (1804–1870), may be found in the *Polish Biographical Dictionary*.⁷ More information relating to this distinguished Warsaw family may be found in *Polacy z wyboru* [Poles by choice], a book from 2012.⁸ A valuable contribution to the history of the Heurich family is the paper entitled *Warszawska rodzina Heurichów w XIX i XX wieku* [The Heurich family of Warsaw in the 19th and 20th centuries] developed in 2013 by Małgorzata Manteuffel–Cymborowska, the granddaughter of the architect, for the Warsaw Chapter of the PTE Polish Evangelical Society.

Among the rare archival materials on Heurich, Jr., his personnel file from the time of his studies may be found at the Russian State Historical Archives in St. Petersburg.⁹

A document that proved to be significant in preparing this work is the architect's biography from around 1918.¹⁰ It includes information regarding his education and study trips around Europe and North Africa. The author also lists architectural works from the years 1900–1917, competition designs, and descriptions of his pedagogical, public, and social work.

Jan Heurich, Jr. found esteem as well as a place in the circle of key initiators of Polish architecture as early as the interwar years. Lech Niemojewski, also an architect, who critically analyzed the then emerging architecture, presented Heurich together with another outstanding architect, his cotemporary—Karol Jankowski (1868–1928)—as precursors of the Modern Movement. He wrote, “[...] Polish Modernism was started by the older generation of which people of such stature as the deceased Heurich and Karol Jankowski provided light to others by the brilliance and irrepressibility of their minds.”¹¹

The first summing up of the creative work of the architect appeared one year after his death. Stanisław Noakowski devoted a lengthy essay to him describing the life and creativeness of his architect–colleague in the warmest of words, highly rating his designs and erected buildings.¹²

⁷ J. Bero (whose materials were the basis for development by the editor), Heurich Jan Kacper (1834–1887), in the *Polish Biographical Dictionary*, Vol. 21, Wrocław–Warsaw–Cracow, 1960–1961, pp. 489–490; B. Majewska–Maszkowska, Heurich Fryderyk Marcin (1804–1870), in the *Polish Biographical Dictionary*, Vol. 21, Wrocław–Warsaw–Cracow, 1960–1961, pp. 488–489.

⁸ T. Markiewicz, T. W. Świątek, and K. Wittels, *Polacy z wyboru. Rodziny pochodzenia niemieckiego w Warszawie w XIX i XX wieku* [Poles by choice: Families of German heritage in Warsaw in the 19th and 20th centuries], Warsaw, 2012.

⁹ Rossiiskii Gosudarstvennyi Istoricheskii Arkhiv, Sankt Petersburg (RGIA), F. 789, op. 11, d. 113, Personnel files of Jan Heurich, Jr. Entries by Prof. M. Omilanowska were utilized.

¹⁰ J. Heurich, Jr., *Życiorys* [Biography], mps in the collections of the *Polish Biographical Dictionary*, ca. 1918. What is both interesting and puzzling is that the author of the J. Heurich, Jr. biographical note in the *Polish Biographical Dictionary* does not name him in cited sources.

¹¹ L. Niemojewski, Ku syntezie trzech pokoleń [Toward a synthesis of three generations], *Kurier Warszawski* [Warsaw Courier], 1934, no. 352, December 23, 1934, pp. 17–18.

¹² S. Noakowski, Jan Heurich jako architekt–artysta [Jan Heurich as an architect–artist], *Architektura i Budownictwo* [Architecture and Construction], 1925/26, no. 12, pp. 3–16.

In spite of relatively numerous sources on the creative output of Jan Heurich, Jr., the information and materials are scattered and do not provide a full and cohesive picture of the professional achievements of the architect or his public activities. Apart from well-deserved remembrance one-hundred years after his death, this paper is intended as a contribution to further research devoted to Heurich, Jr. The article, the first of two parts, contains information on the origins, education, and early professional career, i.e. prior to 1907, from when the architect commenced work on his biggest projects.

POLES BY CHOICE: THE ROOTS OF JAN HEURICH, JR.

Jan Heurich, Jr. was born as a fourth generation member of a Polonized family of German origin. Jan Kacper (1760–1829), his great-grandfather, a master carpenter, was born in Queienfeld in the German duchy of Sachsen–Meiningen¹³ and moved to Warsaw. Jan Kacper lived in that city where he purchased built-up property no. 737/738, on the corner of Leszno and Rymarska streets, in 1806.¹⁴ He developed the lot further over successive years. The scale of this development indicates that he was in fact a wealthy businessman, not a simple craftsman. It was at this address that successive generations of Heuriches lived.¹⁵ A memento of the former owners is the stylized letter *H* with the date of building's remodeling on the balustrade of the original balcony (fig. 2B).

From among the numerous offspring of Jan Kacper and his wife Maria Eleonora Büttich vel Bittich (1776–1821), progenitors of the Polish branch of the family, the first to have notably succeeded in his career was Fryderyk Marcin (1804–1870), the son, the grandfather of Jan Heurich, Jr.¹⁶ Educated in Vienna, Strasburg, and Paris, taking up studies in artistic woodworking over the years 1818–1824, an *ébéniste*, he directed the modernly equipped Brothers Heurich Company, which undertook numerous prestigious commissions,

¹³ Jan Kacper, son of Jan Marcin and Anna Elżbieta, born on February 10, 1760, died February 2, 1829, as found in S. Łoza, *Rodziny...*, op. cit., p. 43.

¹⁴ M. Kwiatkowski, *Architektura mieszkaniowa Warszawy. Od potopu szwedzkiego do powstania listopadowego* [The residential architecture of Warsaw: From the Swedish Deluge to the November Uprising], Warsaw, 1989, p. 419; M. I. Kwiatkowska and M. Kwiatkowski, *Historia Warszawy XVI–XX wieku. Zabytki mówią* [The history of the Warsaw of the 16th to 20th centuries: Historical monuments speak], Warsaw, 1998, pp. 91–93.

¹⁵ As in H. Świątkowski, *Taryffa domów miasta Warszawy i Pragi z planem ogólnym i 128 Szczegółowych Planików ulic i domów* [Housing tariffs for the city of Warsaw and Praga as in the Master Plan and 128 Detailed Plans of streets and houses], Warsaw, 1852, where page 17 erroneously notes the surname: Heinrych, brothers Fryderyk and Jan; *Skorowidz mieszkańców miasta Warszawy z przedmieściami na rok 1854* [Index of residents of the city of Warsaw and its suburbs for the year 1854], Warsaw, 1854, p. 109.

¹⁶ Information on Fryderyk Marcin Heurich based on B. Majewska-Maszkowska, *Heurich Fryderyk Marcin...*, op. cit.

including for Warsaw's Royal Castle and Łazienki Palace.¹⁷ However, Fryderyk Marcin was more than a craftsman–businessman. He was also a designer with an artistic flare as witnessed by the rich collection containing several thousand of his own technical and artistic drawings preserved by his grandson, Jan Heurich, Jr.¹⁸

A successive representative of the family commendable for input into Polish culture was Jan Heurich, Sr. (1816–1887), a Warsaw contractor 3rd Class, son of Fryderyk Marcin and Anna Teresa née Schwartz (1816–?), father of Jan Heurich, Jr. In 1856 Jan Heurich, Sr. graduated from Warsaw's Academy of Fine Arts under the direction of Henryk Marconi under whom he also underwent practical training.¹⁹ He left a permanent mark thanks to his numerous completed designs throughout Warsaw as well as beyond his hometown.²⁰ He was also successful in architectural competitions.²¹ In 1877 Jan Heurich, Sr. designed a third story for his family home, raising it to the height the building as it now stands (**fig. 2A**).²²

Jan Heurich, Sr. was also a publicist. His legacy in this realm consists of textbooks for craftsmen.²³ Sensitized to social ills, in 1873 he delivered a paper entitled “How Our

¹⁷ “The factory filled numerous orders for Warsaw's Royal Castle, Łazienki Palace, the then imperial palaces in Modlin and Skierniewice, the A. Przeździecki Library, the Evangelical Church of the Augsburg Confession in Warsaw, etc.,” as cited in B. Majewska–Maszkowska, *Heurich Fryderyk Marcin...*, op. cit. S. Noakowski lists several doors for the BP Bank of Poland (later the National Museum), the inlaid flooring around the altar of the Evangelical Church in Warsaw, and the inlaid round table in the White House of Warsaw's Łazienki Palace grounds, as in S. Noakowski, *Jan Heurich...*, op. cit., p. 4.

¹⁸ The collection was engulfed by fire during the Warsaw Uprising, as in B. Majewska–Maszkowska, *Heurich Fryderyk Marcin...*, op. cit.

¹⁹ About J. Heurichu, Sr.: Z. K. Jan Heurich, *Przegląd Techniczny* [Technical Overview], 1887, Vol. XXIV, pp. 107–108; J. Bero, *Heurich Jan Kacper...*, op. cit. as well as S. Łoza, *Architekci...*, op. cit.

²⁰ Compare with Z. K., *Jan Heurich*, op. cit., J. Bero, *Heurich Jan Kacper...*, op. cit., S. Łoza, *Architekci...*, op. cit., compare also M. Dudkowski, Dwie udane adaptacje dworca w Skierniewicach [Two successful train station adaptations in Skierniewice], in *Ochrona wartości w procesie adaptacji zabytków* [The protection of values in the process of adapting historical buildings], edited by B. Szmygin, Warsaw, 2015, pp. 105–114.

²¹ For the remodeling of Warsaw City Hall (1864, together with three other buildings – 1st Prize), for the ornaments of Kierbedzia Bridge in Warsaw (1865, with Z. Kiślański – 1st Prize), for the construction of the Polytechnic Institute in Łódź (1866, with Z. Kiślański – 2nd Prize), for the People's Theater (1869, 2nd Prize), for the design of the synagogue on Tłomackiem in Warsaw (1873, 2nd Prize), as in Z. K. *Jan Heurich*, op. cit.; S. Łoza, *Architekci...*, op. cit.

²² M. I. Kwiatkowska and M. Kwiatkowski, *Historia...*, op. cit., p. 92.

²³ J. Heurich, *Przewodnik dla stolarzy, obejmujący cały zakres stolarstwa / podług najlepszych dzieł obcych, z zastosowaniem się do potrzeb i zwyczajów stolarzy polskich* [A guide for carpenters encompassing all of carpentry in line with the best of foreign works and adapted to the needs and customs of Polish carpenters], arranged by Jan Heurich, Warsaw, 1862; J. Heurich, *Przewodnik dla cieśli obejmujący cały zakres ciesielstwa z 299 drzeworytami w tekście. Podług najlepszych dzieł obcych, z zastosowaniem się do potrzeb i zwyczajów krajowych ułożył Jan Heurich Budowniczy wolno–praktykujący* [A guide for rough carpenters with 299 woodcuts in the text: In line with the best of foreign works and adapted to the national needs and customs arranged by Jan Heurich, freelance builder], Warsaw, 1871.

Workers Live and How They Can and Should Live.”²⁴ He was a proponent of the creation of cooperative building societies. In 1887 he planned construction a model worker house at his own expense for the Hygienic Exhibition in Warsaw.²⁵ Noakowski wrote that Jan Heurich, Jr. “was always proud of his grandfather and father.”²⁶ It should also be mentioned that the future architect was related to the builders Jan Jakub Gay (1801–1949)²⁷ and Zygmunt Kiślański (1931–1894), brother-in-law on his mother’s side and an associate of this father.²⁸

JUNIOR: THE YEARS 1873–1906

The future architect was born in Warsaw on July 16, 1873 as the first child of Jan Heurich, Sr. and Bronisława Elżbieta Emilia née Lilpop (1847–1899). Jan Fryderyk, Jr.’s father died in 1887 when he was fourteen. Jan Fryderyk, Jr. (fig. 3) completed his studies at the Wojciech Górski Real School in Warsaw in 1889 when he was sixteen.²⁹ This was a modern six grade school that, in accordance with publications of the era, was superbly equipped and where artistic skills were also developed (fig. 4).

In 1890 Jan Heurich, Jr. completed his training with the Second Cadet Corp in St. Petersburg.³⁰ On July 24, of that year he filed his request to attend the Academy of Fine Arts in St. Petersburg. He passed the necessary entrance examinations.³¹ The admirable scholastic results of Jan Heurich are witnessed by his excellent grades upon completing his fourth year in 1894.³²

He completed his studies in 1896 and was awarded “the highest academic grade of ‘Artist Architect.’”³³ His thesis involved a design for the historical-war museum in Russia, developed with two other students. For this Jan Heurich received a one-year scholarship

²⁴ J. Heurich, “Jak robotnicy u nas mieszkają, a jak mieszkać mogą i powinni: odczyt popularny wypowiedziany dnia 11 maja 1873 r.” [How our workers live and how they can and should live: A popular reading presented on May 11th, 1873], Warsaw, 1873.

²⁵ Z. K., *Jan Heurich*, op. cit. Compare also with M. Rozbicka, *Małe mieszkanie z ogrodem w tle w teorii i praktyce popularnego budownictwa mieszkaniowego w międzywojennej Polsce* [Small homes with gardens in the background in theory and practice in popular residential construction in interwar Poland], Warsaw, 2007, p. 186.

²⁶ S. Noakowski, *Jan Heurich...*, op. cit., p. 4.

²⁷ J. J. Gay was the brother-in-law of his grandfather, Fryderyk Marcin, compare with S. Łoza, *Rodziny...*, op. cit., p. 43.

²⁸ Compare with S. Łoza, *Rodziny...*, op. cit., p. 45.

²⁹ J. Heurich, Jr., *Życiorys*, op. cit.

³⁰ Ibid. and RGIA, F. 789, op. 11, d. 113.

³¹ RGIA, F. 789, op. 11, d. 113.

³² Ibid.

³³ J. Heurich, Jr., *Życiorys*, op. cit.

for a study trip abroad.³⁴ Ultimately, his travels took much longer. He journeyed throughout Europe and North Africa “studying monuments of architecture, working at museums and libraries, taking pictures from nature, and noting various architectural ideas”³⁵ over the years 1897–1899. The yearlong scholarship was officially extended with the consent of the school authorities. It is known that on March 18th of 1898 he submitted a request to extend the scholarship with the aim of “studying the styles of Louis XVI, Empire, and the English.”³⁶ During his travels he stopped at Brussels and Marseille in 1897,³⁷ and Rome at the beginning of 1898, which is the source of photographs showing him in the company of other Poles, including his friend Aleksander Mann (fig. 5). It is from this period that the sculpture by Henryk Glicenstein—*Portrait of a Future Architect* (fig. 6)—stems. He was also in Copenhagen from where he sent his request for assistance in finding employment at the Warsaw Polytechnic Institute just opening in 1899, dated July 30 (August 11), 1899.³⁸

The fruits of this long study escapade of the young Heurich were a collection “abounding in survey measurements, watercolors, drawings, and details of historic architecture covering the most varied styles starting with English Gothic, through French Renaissance, up to Louis XVI, inclusive.”³⁹ It is undoubtedly these works that were presented in the architectural competition of the TZSP Zachęta Fine Arts Society in Warsaw, for which he was awarded 2nd Prize for the entirety of submitted works.⁴⁰ In the autumn of 1899 he moved to Warsaw and started his professional career. There can be no doubt that the death of his mother on September 1, 1899 was a blow, but also a source of motivation to seek stabilization and undertaking steady work.⁴¹

Alongside his professional practice, Jan Heurich, Jr. also conducted classes in architectural and technical drawing at the Bronisława Wiesiołowska School over the years 1900–1903. He conducted the same type of classes over the years 1900–1905 at the Piotrowski Technical School (formerly Świecimski) and he also taught architectural forms in 1901 and 1902 at the Wawelberg and Rotwand Mechanical–Technical School.⁴²

³⁴ Wiadomości bieżące [Current events], *Kurier Warszawski, Dodatek Poranny* [The Warsaw Courier: Morning Edition], November 7 (19), 1896. His Patent as an Artist Architect was issued by way of a decision dated October 30, 1896 (Julian Calendar), as in RGIA, F. 789, op. 11, d. 113. According to his biography: The “Grand Prix de Rome” Government Scholarship, as in J. Heurich, Jr., *Życiorys*, op. cit.

³⁵ J. Heurich, Jr., *Życiorys*, op. cit.

³⁶ RGIA, F. 789, op. 11, d. 113.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid. Dated applying the old and new style calendars.

³⁹ S. Noakowski, *Jan Heurich...*, op. cit., p. 5.

⁴⁰ For the *Committee Report of the Zachęta Fine Arts Society of the Kingdom of Poland for the Year 1901*, Warsaw, 1902, p. 5; J. Heurich, Jr., *Życiorys*, op. cit.

⁴¹ S. Łoza, *Rodziny...*, op. cit. p. 44.

⁴² J. Heurich, Jr., *Życiorys*, op. cit.

From among the fifty-three designs he listed in his résumé, the first named, dating from the year 1900, was referred to as “design and construction documents for interior architectural decorations in the ogival style for the church in Krakinowo, Kowień Guberniya”⁴³ (fig. 7A, 7B and 7C). The parish church in Karkinowo (Lit. Krekenava) was built in 1901 in accordance with a design by Justyn Goliniewicz (1829–1893).⁴⁴ In spite of the maintenance of certain neo-Gothic qualities such as the door framing (fig. 7C), the stuccowork interior is the proprietary design of Heurich, Jr. It makes reference to an individually interpreted Grand Order architecture fitted with Secession detail based on floral motifs (fig. 7B).

Over the years 1901–1902 the architect developed a design for the bathing facility in Solec-Zdrój, planned for construction after a fire ravaged the previous facilities in 1900.⁴⁵ The two-story timber building in the form of an asymmetrical volume included features characteristic of the architecture of Witkiewicz (fig. 8). Its walls, established on a stone foundation, were erected using log construction. The high, steep roof sheltering the upper story was covered using shingles. Its expression was complemented by its details: dormers in the form of smoke holes, eave canopies, sun-like ornaments in the gables, and pinnacle-hoods. The broad arcade over the terrace was a timber structure—columns braced using brackets with pins. Unfortunately, this building did not survive long. It burned down in 1921.⁴⁶

A successive commission, the design of the manor house in Dłużewo (fig. 9) and its construction over the years 1901–1902⁴⁷ was assigned to Heurich, Jr. after a rather unpleasant event at the client’s estate: a fire that consumed lumber earmarked for construction of a manor house based on an 1899 design by Stanisław Witkiewicz. The future occupants—Anna née Werner and Stanisław Dłużewski—decided to have a new design drawn up, this time of a masonry manor house.⁴⁸

Heurich’s design made reference to the Polish Classicism of the Stanislaus Era applied throughout Polish lands barely one hundred years earlier. Essentially, this meant a single-story expansive building spanned by multi-sloped roofs covered using roof-tiles.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, <https://www.vle.lt/straipsnis/krekenava/> [accessed on May 07, 2025].

⁴⁵ The primary investors were the Daniewski brothers—Włodzimierz and Romuald—who purchased two-thirds of the shares in the spa, as in Ł. Młynarski, D. Sikora, J. Rek, and N. Glińska, “Opinia w sprawie: przedmiotu i zakresu ochrony konserwatorskiej zespołu uzdrowiskowego w Solcu-Zdroju oraz ocena jego wartości zabytkowych” [Opinion on the subject and scope of heritage protection of the Solec-Zdrój spa complex and the assessment of its historical value], mps in the archives of the NID National Institute of Cultural Heritage, Kielce, 2017, pp. 16 and 24.

⁴⁶ Ibid., p. 17.

⁴⁷ T. S. Jaroszewski, *Dwór polski tuż przed I wojną światową* [The Polish manor house prior to World War I], in *Przed wielkim jutrem, Sztuka 1905–1918, Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków, Sztuki, Warszawa październik 1990* [Preceding the great tomorrow: Art 1905–1918, materials from the sessions of the SHS Art Historian Association, Warsaw, October 1990], edited by T. Hrankowska, Warsaw 1993, p. 35.

⁴⁸ Por. T. S. Jaroszewski, *Dwór...*, op. cit. p. 23.

The main compositional element of a long, low frontal façade was a portico with four pairs of double Tuscan columns supporting a decidedly large tympanum.

The Dłużewo manor house is considered to a breakout project. It initiated the Polish Manor House style⁴⁹—a response to the vernacular character of architecture as espoused by the painter Stanisław Witkiewicz.⁵⁰ Moreover, early Modernistic ideas seem to form the underpinnings of the simplified formality and asymmetry of the building mass. The designer received an honorable mention for his drawings of the manor house presented in 1904 at the “Dwór Polski” [Polish Manor House] exhibition in Krywult’s salon of fine arts.⁵¹ The active participation of Heurich, Jr. in the organizing of the exhibition seems to be a result of interest on the part of the architect in Polish manor houses and research into the manor houses of the past.⁵² The third-prize-winning design for a two-story house in the vernacular style that Heurich developed for a competition organized by the WTA Warsaw Artistic Society in 1902⁵³ was undoubtedly a continuation of his quest for residential architecture expression based on national tradition.

There are also detailed designs for façades dating from the years 1901–1902 that the young architect developed for the train station in Łódź (Łódź Kaliska) and Kalisz (fig. 10 and 11).⁵⁴ They were most probably developed under the direction of Czesław Domaniewski (1861–1936), the lead architect and for this reason are absent in the résumé of the Architect as a professional achievement of lesser significance.

Other lesser works of the architect from this period include interior designs in the Romanesque style as based on Polish motifs in the chapel over the grave of Marian Zieliński built in Powązki Cemetery in Warsaw. These works, including supervision over their implementation, took place over the years 1902–1903.⁵⁵ They were executed on the basis of sketches prepared by Domaniewski.⁵⁶

⁴⁹ According to T. S. Jaroszewski, the Manor House style was molded on the basis of Stanislaus Classicism widespread in the 19th century. Albeit rarely applied, it was rediscovered in the fourth quarter of the 19th century and at the turn of the 19th and 20th centuries by prominent Polish architects who applied it in their designs for several palatial residences. It ultimately coalesced in years that were marked by four competitions: 1908—for the manor house in Opinogóra, 1910—for the manor house for the Rome exhibition, 1912—for typical houses surrounded by gardens, and 1913—for the manor house in Niegowić, compare with T. S. Jaroszewski, *Dwór...*, op. cit. pp. 31–35.

⁵⁰ Also compare with T. S. Jaroszewski, *Od klasycyzmu...*, op. cit., pp. 210, 218–220.

⁵¹ J. Heurich, Jr., *Życiorys*, op. cit.

⁵² Compare with *Otrzymujemy pismo następujące* [We receive the following letter], *Sztuka* [Art], 1904, August, 1904, pp. 269–270.

⁵³ *Rozstrzygnięcie konkursów* [Competition resolution], *Architekt* [Architect], 1902, no. 8, p. 95.

⁵⁴ *Rocznik Naukowo-Literacko-Artystyczny* [Scientific-Literary-Artistic Yearbook] for the year 1905, Warsaw, 1905 p. 290. S. Łoza states: *1901–1902 — projekty dekoracji dworców kolejowych w Łodzi i w Kaliszu budowanych według projektów architekta C. Domaniewskiego* [1901–1902 designs for ornaments for the train stations in Łódź and Kalisz, built in line with designs by C. Domaniewski, Arch.], as in S. Łoza, *Architekci...*, op. cit., p. 117.

⁵⁵ J. Heurich, Jr., *Życiorys*, op. cit.

⁵⁶ *Rocznik...*, op. cit., p. 290.

The success of his first completed projects as well as his competition awards bore fruit in growing numbers commissions from affluent investors. Starting with the year 1903 he commenced design work for the Zamoyski family. His first work was for Ordinat Konstanty Zamoyski.⁵⁷ It involved the development of a design for five plafonds for the remodeled and renovated palace in Kozłówka.⁵⁸ The owner of the estate undertook wide-ranging works over the years 1897–1911. The ultimate objective was to create a seat worthy of the Ordinat.⁵⁹ However, it cannot be ruled out that the main work related to the remodeling was conducted by the architect Władysław Marconi (1848–1915).⁶⁰ The year 1903 saw renovation work concentrated on the ground floor rooms on the garden side, especially the most representative ones—the Red Salon, the White Salon, the apartments of the Countess—as well as other facilities in the southeastern part of the palace, which is where stuccowork was applied to the ceilings.⁶¹ The completed ceiling decorations in certain rooms match the information found in the biography of Heurich, Jr. stating that they were to be maintained in the style of Louise XIV (fig. 12).

In 1903 Heurich, Jr. also developed a design for a hunting lodge for Oskar Saenger,⁶² an industrialist from Pabianice. It was erected in Opaleń, a suburb of Warsaw⁶³ (fig. 13A). This is undoubtedly the same building that Noakowski lists as a “hunting lodge [...] in the Swiss style.”⁶⁴ The architect’s obituary describes it as a building “of ‘rustic’ character.”⁶⁵

⁵⁷ The entailed estate of Kozłówka was created by way of the Proclamation of Tsar Nicholas II of May 12, 1903, as in J. Szczepaniak, Program ideowy Konstantego Zamoyskiego w pałacu w Kozłowie [The ideological program of Konstanty Zamoyski for the palace in Kozłówka], in *Muzea i rezydencje w Polsce. Materiały sesji naukowej zorganizowanej w Muzeum Zamoyskich w Kozłowie 14–16 października 2004* [Museums and residences in Poland: Materials from the scientific session organized by the Zamoyski Museum in Kozłówka on October 14–16, 2004], edited by K. Kornacki, G. Antoniuk, M. Bordziół, T. Jabłońska, A. Szczepaniak, and J. Szczepaniak, Kozłówka, 2004, p. 43.

⁵⁸ J. Heurich, Jr., *Życiorys*, op. cit.

⁵⁹ Compare with B. Juskiewicz, *Przebudowa zespołu pałacowego w Kozłowie w latach 1897–1911* [The remodeling of the palatial complex in Kozłówka in the years 1897–1911], in *Muzea i rezydencje w Polsce...*, op. cit., pp. 9–30; J. Szczepaniak, *Program...*, op. cit., pp. 31–86.

⁶⁰ Compare with B. Juskiewicz, *Przebudowa...*, op. cit., pp. 25–28, as well as M. Rozbicka, Władysław Marconi, architekt wolno praktykujący (1848–1915), część II Czas stabilizacji, zdobywania nowych kompetencji i umacniania pozycji zawodowej i społecznej (około 1888–1898) [Władysław Marconi, freelance architect (1848–1915), Part II: A time of stability, acquiring new competencies, and strengthening of professional and social position], *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury O/Pan w Krakowie* [Portfolio of the Urban Planning and Architecture Commission of the Cracow Chapter of the PAN Polish Academy of Sciences], Vol. LII/2024/2, p. 366.

⁶¹ B. Juskiewicz, *Przebudowa...*, op. cit., p. 20, compare also *Katalog zabytków sztuki w Polsce* [Catalogue of historical monuments in Poland], Vol. 8, Lublin Voivodeship, edited by R. Brykowski and E. Smulikowska, No. 11, *Dawny powiat lubartowski* [The former Lubartów Powiat], developed by R. Brykowski, Warsaw, 1976, p. 16.

⁶² More on Oskar Saenger and his Opaleń properties in M. Napieralski, *Dawna Wólka Węglowa: wspomnienia mieszkańców* [The old Wólka Węglowa as remembered by its inhabitants], Warsaw, 2018.

⁶³ J. Heurich, Jr., *Życiorys*, op. cit.

⁶⁴ S. Noakowski, *Jan Heurich...*, op. cit., p. 9.

⁶⁵ The Late Jan Heurich, *Kurier Warszawski* [Warsaw Courier], December 12, 1925, p. 4.

The timber building has been partially remodeled. However, it has survived and is found near the forester's lodge in the vicinity of the Opaleń Glade in the Kampinos Primeval Forest (fig. 13B and 13C). Of interest is the fact that the preserved building shows similarity to the architectural type, roof layout, and juxtaposition of volumes of the hunting lodge in Strzelin as seen in the illustration to Noakowski's article (fig. 14).

Also in the year 1903, Heurich developed a design for the Grand Altar in Studzieniczna.⁶⁶ The subject of this design was most certainly the masonry chapel of the Blessed Mother from 1872,⁶⁷ separate from the wooden church (fig. 15). This altar of significant size was described by the designer as "designed in the Louis XVI style based on Polish motifs." It is made in an extremely ornate neo-Baroque style.

"A sketch of a villa in Konstancin for the painter Aleksander Mann," developed in 1903,⁶⁸ seems to be the first design of the architect in which a stylistic costume from a selected epoch was replaced by his own architectural proposal. It was a proprietary interpretation of Early Modernism linked with Secession elements⁶⁹ (fig. 16A and 16B). The villa had a symmetrical volume covered by a multi-sloped roof, wide windows with long, flat lintels. Its layout was most probably the result of the need to satisfy the wishes of the occupants and was in line with the Modern approach to design. The most unusual while at the same time portending the future expansiveness of the architect's design output were the figurative sculptures—busts of Romans located above the roof. They were certainly meant to portray the artistic character of the owners' work. Aleksander Mann was a painter. His wife, Janina of the Pierożyński family, was a poet and writer. The villa, which undoubtedly immortalized the time when Mann studied in Rome⁷⁰ where he stayed with Heurich, Jr., was named "Ave," the name found in the façade.

Jan Heurich, Jr. is also stated to be the author of several other projects that are listed in his biography. These include the eclectic, with neo-Renaissance traits as in the Zachertówka from the initial years of the 20th century,⁷¹ the villa Helena, an Italian type from 1901,⁷²

⁶⁶ J. Heurich. Jr., *Życiorys*, op. cit.

⁶⁷ Compare with D. M. Ambrosiewicz, Kaplica p.w. Matki Boskiej, Studzieniczna [Chapel of the Blessed Mother], 1989, *Karta Ewidencyjna Zabytków Architektury i Budownictwa* [Record Card of Architectural and Building Heritage Sites] (hereinafter referred to as "KEZAiB"), where no designer is named for the building or the altar, however.

⁶⁸ J. Heurich. Jr., *Życiorys*, op. cit.

⁶⁹ "[...] projekt willi w charakterze nowoczesnym dla artysty malarza Aleksandra Manna" [villa design, Modern in character, for the painter Aleksander Mann], as in *Rocznik ...*, op. cit., p. 290.

⁷⁰ "Triforium," Willa "Ave", Konstancin Jeziorna, ul. Wilanowska 37 [The villa "Ave," No. 37 Wilanowska Ave., Konstancin Jeziorna], 1992, (KEZAiB).

⁷¹ M. Szulińska, E. Popławska-Bukała, and A. Marconi-Betka, *Zabytki powiatu piaseczyńskiego* [The historical monuments of Piaseczno Powiat], Piaseczno-Warsaw, 2006, p. 32.

⁷² *Ibid.*, p. 34.

the villa Anna, Secession from the years 1903–1905,⁷³ the neo-Classical Magnolia manor house from 1909,⁷⁴ the Secession Witoldówka from 1910,⁷⁵ and a whole series of other buildings, which require broader research going far beyond the framework of this paper.⁷⁶

In 1903 the architect developed a design for a “rural manor house of Polish character for His Lordship the Count Rostworowski” in Milejów, Lublin Guberniya.⁷⁷ It was during those years that Antoni Jan Rostworowski was very active in business dealings. He built a mill, distillery and later a sugar mill in Milejów.⁷⁸ However, it appears that the manor house was never built. This seems especially true as Jan Koszczyc Witkiewicz developed a design for the manor house in 1913.⁷⁹

Jan Heurich, Jr. also maintains that he is the designer of the palace in Chylin, dating from 1904 (fig. 17A and 17B), erected by Ludwik Olędzki.⁸⁰ In accordance with his biography, over the years 1903–1904 he worked on “sketches, designs, and construction drawings” and also saw to the “construction” of his designs. What requires clarification is the scope of this work because the biography “speaks of the execution of outdoor and indoor decorations that are Polish in character.”⁸¹ Thus, the designer of the building itself might have been someone else. In formal terms, the building makes reference to Classical architecture in which Heurich most certainly saw familiar vernacular.

Over the years 1903–1904 J. Heurich, Jr. also worked on significantly more important commissions he received from Ordinat Kozłowiecki, including the design of a palace

⁷³ J. Domino, *Willa “Anna,” Konstancin–Jeziorna, ul. Żeromskiego 10* [The Villa Anna, No. 10 Żeromskiego Street Konstancin–Jeziorna], 1988, (KEZAIb); M. Szulińska, E. Popławska–Bukało, and A. Marconi–Betka, *Zabytki...*, op. cit., p. 34.

⁷⁴ A. Giżejewska, *Willa Magnolia, ul. Kościelna 3* [The Villa Magnolia, No. 3 Kościelna Street], 1998 (KEZAIb); M. Szulińska, E. Popławska–Bukało, and A. Marconi–Betka, *Zabytki...*, op. cit., p. 31.

⁷⁵ M. Szulińska, E. Popławska–Bukało, and A. Marconi–Betka, *Zabytki...*, op. cit., p. 30.

⁷⁶ E.g., T. W. Świątek lists the following: Ada, Kasztelanka, Mucha, Piaski, and Podlasianka, as works by J. Heurich, Jr., compare with T. W. Świątek, *Konstancin. Wędrowka śladami ludzi i zabytków* [Konstancin: Wanderings in the footsteps of people and heritage], Warsaw, 1995, pp. 130–132.

⁷⁷ J. Heurich, Jr., *Życiorys*, op. cit.

⁷⁸ S. J. Rostworowski, *Inicjatywy gospodarcze Rostworowskich (1865–1934) w Milejowie na Lubelszczyźnie* [Business initiatives of the Rostworowskis (1865–1934) in Milejów in the lands of Lublin], *Studia z Historii Społeczno–Gospodarczej XIX i XX Wieku* [Studies on the social–economic history of the 19th and 20th centuries], 2010, no. 7, p. 279.

⁷⁹ M. Leśniakowska, *Jan Koszczyc Witkiewicz (1881–1958) i budowanie w jego czasach* [Jan Koszczyc Witkiewicz (1881–1958) and building in his times], Warsaw, 1998, p. 186. Photograph from the 1980s showing the remnants of the Milejów manor house—not forming a cohesive building complex. The middle part is probably the building A. Rostworowski moved prior to World War I, compare with J. Górak, *Nieznane dworki Lubelszczyzny* [Unknown manor houses of the Lublin area], *Studia i Materiały Lubelskie* [Lublin studies and materials], 1986, Vol. 11, pp. 130–131.

⁸⁰ L. Samocki, *Pałac, ob. Szkoła podstawowa, Chylin, 22–150 Wierzbica* [Palace, presently school in Chylin, 22–150 Wierzbica], 1991, (KEZAIb).

⁸¹ J. Heurich, Jr., *Życiorys*, op. cit.

chapel (fig. 18A and 18B).⁸² The chapel was built in a separate building connected with the palace by a link. The rectangular cuboid volume with its simple neo-Classical external ornaments was covered by a fragmented slope roof with a Louis XIV,⁸³ the Sun King, style interior—a reference to the chapel at Versailles.⁸⁴ The main entrance was from the garden. Above it was the organ front. The entrance led into a high, single space interior covered by an elaborately ornamented vaulted ceiling concluded with a chancel that was semicircular in plan. The architect placed rows of fluted columns on high bases along the longitudinal walls. Between them were high windows crowned with arched lintels. There can be no doubt that this was the most prestigious commission in the initial period of Heurich, Jr.'s design work.

Furthermore, the architect continued work on the Krakinów church in 1903–1904. He developed a design for the main altar in the neo-Gothic style.⁸⁵ It was executed almost in its entirety in line with the design (fig. 19A and 19B).

The successive successfully built project makes reference to Classical architecture of the Stanislaus era. As stated in the biography, it was developed in the “style of the Renaissance,”⁸⁶ undoubtedly inspired by the Palace on Water in Warsaw's Łazienki palatial-park complex. The villa of Oskar Saenger, for whom he designed a hunting lodge in Opaleń earlier, was designed by the architect over the years 1903–1904⁸⁷ (fig. 20A and 20B). The mounting two-story volume, in its central part accented by an avant-corps, was covered by flat roofs with baluster-decorated attics. Heurich placed balconies supported on columns in front of the main entrance as well as on the garden side. All the façades were provided with Ionic order ornaments. In addition to the shaping of the volume, the façade ornaments, and proportions, the layout of the terrain with its water elements accompanying the building is a reference to the Łazienki complex.

Heurich, Jr.'s approach was different, at least with respect to architectural form, in the design he developed in 1904 for the country house of Władysław Mazurowski in Kornaczówka, Podolia. It was to be built applying “Polish character,”⁸⁸ probably in the Manor House style.

The year 1904 was important for Heurich, Jr., mainly for family reasons. On February 6th he took Maria Bobrowska, daughter of Feliks and Karolina née Temler,⁸⁹ as his

⁸² Ibid., compare with *Katalog zabytków sztuki w Polsce* [Catalogue of historical monuments in Poland], Vol. 8, Voivodeship of Lublin, edited by R. Brykowski and E. Smulikowska, z. 11, *Dawny powiat lubartowski* [The former Lubartów Powiat], op. cit., p. 19.

⁸³ J. Heurich, Jr., *Życiorys*, op. cit.

⁸⁴ A. Belina-Brzozowski, *Kozłówka w moich wspomnieniach, 1924–1942* [Kozłówka as I remember it: 1924–1942], Kozłówka, 2005, p. 48.

⁸⁵ J. Heurich, Jr., *Życiorys*, op. cit.

⁸⁶ As stated in *Rocznik...*, op. cit., p. 290, the villa was designed in the style of the French Renaissance.

⁸⁷ J. Heurich, Jr., *Życiorys*, op. cit.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Wedding Invitation, State Achieves in Warsaw, The Korotyński Collection, file no. 789.

wife in the Lutheran Church of the Holy Trinity in Warsaw. Over successive years the couple had four children.⁹⁰

A design for the decorations of the summer garden of Warsaw's Bristol Hotel was developed in 1905. This design also had a "Polish character."⁹¹ The palace in Chyżowice was built in 1906 by Edward Tuszowski. The building did not survive as it was destroyed in 1915 during World War I.⁹²

Also in 1905, Heurich, Jr. was awarded First and Third Prizes in the competition announced by the Circle of Architects for model terracotta patterns for flooring for the Dziewulski and Lange Ceramic Works, Joint Stock Company.⁹³ Taking into account the fact that 306 works⁹⁴ were submitted for the exhibition, being awarded two out of six prizes has to be considered a major success.

Projects of significantly greater scale included the competition announced by the Circle of Architects involving the development of a design for the approach to the bridge spanning the Vistula River along Jerozolimskie Ave. (currently the Prince Poniatowski Bridge) in Warsaw. During the session of the competition panel on March 3, 1906, the work prepared by Heurich, Jr. and Czesław Domaniewski was awarded Second Prize. The architectural treatment for the elevated roadway leading from the level of the Vistulian escarpment in the form of significantly sized decorative elements such as towers, turrets, gateways, and arcades made reference to what is known as Vistulian–Baltic Gothic⁹⁵ (fig. 21A, 21B, 21C, and 21D). The primary author of the design, identified by the telling emblem, "Him and I," was undoubtedly Heurich who, in spite of being significantly younger than Domaniewski, was listed first among the designers.⁹⁶ Second Prize in such as prestigious competition was most certainly a major achievement for an architect just starting his professional career.

Also in 1906, the architect developed designs for gas lanterns as well as a street side enclosure for a water spring in Warsaw for the K. Rudzki and Company Machine and Casting Factory, Joint Stock Company.⁹⁷ He also performed interior design work for the Zamoyski family, this time for the ordinar line of the Zamoyski Entail.⁹⁸ It was most probably thanks to the recommendation of the cousins from Kozłówka that it was Heurich, Jr. who designed the decorations as well as furniture for the reception room

⁹⁰ Two sons and two daughters, as in M. Manteufflowa, *Heurich Jan...*, op. cit.

⁹¹ J. Heurich, Jr., *Życiorys*, op. cit.

⁹² J. Górak, *Nieznane...*, op. cit., p. 148.

⁹³ J. Heurich, Jr., *Życiorys*, op. cit.

⁹⁴ Competition XIV of the Circle of Architects, *Przegląd Techniczny* [Technical Overview], 1905, no. 19, p. 232.

⁹⁵ M. Omilanowska, *Most i wiadukt Księcia Józefa Poniatowskiego* [Prince Józef Poniatowski Bridge and Viaduct], Warsaw, 1991, p. 39.

⁹⁶ Competition XV of the Circle of Architects, *Przegląd Techniczny* [Technical Overview], 1906, no. 10, p. 108.

⁹⁷ J. Heurich, Jr., *Życiorys*, op. cit.

⁹⁸ *Ibid.*

of Ordinat Maurycy Klemens on the ground floor of the Blue Palace in Warsaw, built over the years 1907–1908, as well as the private apartments of the Ordinat's wife Maria Zamoyska, which were completed in 1908.⁹⁹ A second venture for these same clients was the development of designs for the interior of the palace in Klemensów in 1906 where, in addition to the finish work and furnishings of the Zamoyski couple's apartments, work was also conducted in connection with the bathrooms of the suites. This work was completed in 1907.¹⁰⁰

A successive work built by Heurich, Jr., belonging to the Manor House style that was coming into vogue at the start of the 20th century, was the complete remodeling of the 18th century late-Baroque manor house in Koźmin near Sieradz¹⁰¹ (fig. 22A, 22B, 22C, and 22D). The project was designed in 1906 for Maria Hantke née Mielecki¹⁰² and built in the years 1906–1907.¹⁰³ The rectangular plan volume was essentially a single story version of the Koźmin manor house covered by a high tiled mansard roof with a clear “break” in slope and provided with decorative dormers within oval windows. Heurich's main intervention into the architecture of the manor house was the adding of two-story porticos designed applying a Giant Order on the approach and garden sides¹⁰⁴ behind which the architect hid the second-story rooms found in the central part of the building volume. In effect, what was created was a model landowner's house as well as a characteristic interior—fully furnished.¹⁰⁵

Also in the year 1906, Heurich developed a design for a successive building designated for the spa of Solec-Zdrój, in this case a guesthouse.¹⁰⁶ What is known as the Sanatorium Jasna occupied a prestigious location by the main entry into the spa (fig. 23A). This masonry, two-story guesthouse, complete with basements, was composed applying a square plan with beveled corners. The architect placed a high, open hall lighted by a skylight and surrounded by residential suites in the central part of the building. This was an Early Modern building with elements making reference to Classical architecture such as columned porticos supporting balconies, tympanums crowning avant-corps

⁹⁹ K. Ajewski, *Zbiory artystyczne i galeria muzealna ordynacji zamojskiej w Warszawie* [The artistic collections and museum gallery of the Zamoyskis in Warsaw], Kozłówka, 1997, p. 36; K. Ajewski, *Pałac Błękitny w Warszawie jako przykład mecenatu Maurycego Zamoyskiego* [The Blue Palace in Warsaw as an example of the patronage of Maurycy Zamoyski], *Niepodległość i Pamięć* [Independence and remembrance], 2010, no. 17/1 (31), pp. 47–48.

¹⁰⁰ M. Rut, *Pałac w Klemensowie za czasów Maurycego Zamoyskiego* [The palace in Klemensowo in the times of Maurycy Zamoyski], in *Muzea i rezydencje w Polsce...*, op. cit., pp. 341–343.

¹⁰¹ B. Matusiak, *Dwór, Koźminek, ul. Mieleckiego 4a* [The Koźminek manor house, No. 4a Mieleckiego Street], 1993, KEZAiB.

¹⁰² T. S. Jaroszewski, *Od klasycyzmu...*, op. cit., p.152.

¹⁰³ *Katalog zabytków sztuki w Polsce* [Catalogue of historical monuments of art in Poland], Vol. 5, Voivodeship of Poznań, edited by T. Ruszczyńska and A. Sławska, z. 6, *Kalisz Powiat*, survey measurements by T. Ruszczyńska, A. Sławska, and Z. Winiarz, Warsaw, 1960, p. 49.

¹⁰⁴ B. Matusiak, *Dwór...*, op. cit.

¹⁰⁵ Compare with T. S. Jaroszewski, *Od klasycyzmu...*, op. cit., pp. 152 and 221.

¹⁰⁶ J. Heurich, Jr., *Życiorys*, op. cit.

on the first-floor level, and superstructures in the form of belvederes. The architect skillfully linked the architecture of Modernism as based on the Classical tradition with Secession detail in the façades and cast iron balcony balustrades (fig. 23B).¹⁰⁷

SUMMARY

The guesthouse in Solec-Zdrój closes the first creative period of Jan Heurich, Jr. Successive years challenged the architect with such major Warsaw projects as the Krasieński (Raczyński) tenement house, the BTS Cooperative Society Bank, the PTH Polish Hygienic Association, and the Public Library building on Koszykowa Street.

During this period, the early period of Heurich, Jr.'s creative work, he was a representative of Historicism. Even his earliest works indicate that the architect had at his disposal significant theoretical knowledge on historical styles as well as skill in applying them in practice. Due to his well-rounded education as well as talent he was very astute in using both scale and architectural detail from various stylistic periods. Thanks to this he was predisposed to design such architecture, an architecture for which the costume of the period was key. This was particularly important in work for clients for whom the objective of architecture was the underscoring of their social position by making reference to building traditions of the past. However, the search for a vernacular architecture based on the tradition of the Polish manor house was not alien to Heurich, Jr. as were new solutions characteristic of Early Modernism and Secession. In spite of the fact that his work from the years 1900–1906 still failed to form a cohesive collection—the yield of the creativity of an experienced architect—this was undoubtedly a time of developing practice, networking, and consolidating a professional position.

SUMMARY

The year 2025 will mark the passage of one hundred years since the unexpected death of one of the most outstanding Polish architects of the beginning of the 20th century—Jan Fryderyk Heurich (1873–1925), referred to as *Junior*, as well as *Son* and *The Younger*. Jan Heurich, Jr., is considered one of the precursors of the Modern Movement in Polish architecture. The memory of this exceptional architect is particularly important now that the heritage of Modernism is being carefully analyzed. The legacy of his creativity encompasses several of his works that still exist today.

In spite of relatively numerous sources on the creative work of Jan Heurich, Jr., information and materials devoted to him are dispersed and fail to give a full and cohesive picture of the achievements of this architect as well as of his social and public work. Apart from being a rightful commemoration on the one-hundredth anniversary of his death, this

¹⁰⁷ Ł. Młynarski, D. Sikora, J. Rek, and N. Glińska, *Opinia...*, op. cit., p. 42.

paper hopes to serve as a contribution to further research devoted to the life and work of this architect. The article—the first part of a work devoted to the architect—contains information on his origins, education, and early professional career—i.e. preceding the year 1907, which is when he commenced work on his largest projects built in Warsaw: the Krasieński (Raczyński) tenement house, the BTS Cooperative Association Bank, the PTH Polish Hygienic Society, and the Public Library Building on Koszykowa Street.

Bibliographic and cartographic research, archival analyses, and *in situ* studies of certain preserved buildings based on the designs of Heurich, Jr. were conducted for the purposes of this article. A document that proved significant in the preparing of this text was the biography of the architect from around the year 1918. It includes information on the architect's education, study trips throughout Europe and North Africa, and over fifty-three architectural works from the years 1900–1917, eight competition designs, and pedagogical, public, and social, works.

During his early period of creativity, Jan Heurich, Jr. was a representative of Historicism, which is seen in the discussed article. The architect was privy to significant theoretical knowledge on historical styles and had the skills to apply them in practice. He was accomplished in using scale and architectural detail from various stylistic periods. Thanks to this, he was predestined to design the type of architecture for which the costume of the era was key. However, the architect was also familiar with the quest for both vernacular architecture based on the traditional Polish manor house and new solutions characteristic of Early Modernism and Secession. In spite of the fact that his works from the years 1900–1906 do not yet form a cohesive collection—the crop of the works of an experienced designer—there can be no doubt that this was a period of good praxis, networking, and shaping a professional position.

Key words: Historicism, Early Modernism, Jan Heurich, Jr., Jan Heurich, Son, Jan Heurich, The Younger